

Eutropius

Eutropii Breviarum Romanae Historiae Ad Valentem Augustum Ab Urbe Condita Ad Illius Usque Et Fratris Valentiniani Tempora Deductum

Editio Tertia, Halae: Orphanotropheus, 1767

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn817034803>

Druck Freier Zugang

Cd

4451/1

Hier Minder Symptom noch
Lust findet sich an unnen
Flussverhütung

bd. 4751/1

~~1771~~

Universitäts-
Bibliothek
Rostock

EVTROPII
BREVIARIUM
HISTORIAE
ROMANAE

AD
VALENTEM AVGVSTVM
AB VRBE CONDITA

AD
ILLIVS VSQVE ET FRATRIS
VALENTINIANI
TEMPORA
DEDVCTVM.

—————
EDITIO TERTIA.

—————
HALAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI.
ANNO MDCCLXVII.

Universitäts-
Bibliothek
Rostock

1940-946

IMPERII ROMANI
REGIONES XI.

Italia,	Hispania,	Asia,	Ægyptus,
Gallia,	Illyricum,	Oriens,	Britannia.
Africa,	Thracia,	Pontus,	

ITALIÆ PROVINCIÆ XVII.

Campania, in qua est Capua.	Alpes Cottiae, Samnium;
Tuscia; cum Umbria, Æmilia,	Apulia, cum Calabria, in qua est Tarentum.
Flaminia, in qua est Ra- venna.	Bruttia cum Lucania, Rhaetia Prima,
Picenum,	Rhaetia Secunda,
Liguria, in qua est Me- diolanum.	Sicilia, Sardinia,
Venetia cum Istris, in qua est Aquileia,	Corfica, Alpes Graiaæ.

GALLIÆ PROVINCIÆ XVII.

Viennensis,	Alpes Maritimæ.
Narbonensis Prima,	Belgica Prima, in qua est Treueris;
Narbonensis Secunda,	
Aquitania Prima,	Belgica Secunda, in qua est transitus in Britan- niam.
Aquitania Secunda,	
Nouempopulana,	

X 2

Ger-

Germania Prima super Rhenum, in qua est Magontia.	Alpes Graiae et Penni- nae, in qua Taran- tasia,
Germania Secunda, in qua est Agrippina,	Lugdunensis Prima, Lugdunensis Secunda,
Maxima Sequanorum, in qua est Vefontia- centis,	Lugdunensis Tertia, Lugdunensis Quarta.

AFRICÆ PROVINCIAE VI.

Proconsularis, in qua est Carthago,	Tripolis,
Numidia,	Mauretania Sitifensis,
Byzacium,	Mauretania Caesariensis.

HISPANIAE PROVINCIAE VII.

Tarraconensis,	Insulae Baleares,
Carthaginensis,	Tingitana trans fretum,
Baetica,	quod ab Oceano in- fufum terras intrat
Lusitania, modo est E- merita,	inter Calpem et Aby- lam.
Gallaecia,	

ILLYRICI PROVINCIAE XIX.

Dalmatia supra mare,	Praevalitana,
Pannonia Prima,	Moessia Superior,
(Pannonia Secunda) in qua est Sirmium,	Epirus Vetus,
Valeria,	Epirus Noua,
	Noricum Ripense,
	Nori-

Noricum Mediterra-	Scythia,
neum,	Creta infula,
Sauia,	Achaia,
Dardania,	Macedonia,
Haemimons,	Theffalia.
Dacia,	

THRACIÆ PROVINCIAE VI.

Thracia Prima,	Europa, in qua Constan-
Thracia Secunda,	tinopolis, quae prius
Moesia Inferior,	Lycus dicta siue By-
Scythia inferior,	zantium:
	Rhodope.

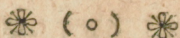
ASIAE PROVINCIAE XII.

Asia ipsa, in qua Ilium, id	Pamphylia,
est Troia.	Pisidia,
Lydia,	Phrygia Prima,
Galatia,	Phrygia Secunda,
Lycia,	Lycaonia,
Caria,	Cyclades.
Hellepontus,	

ORIENTIS PROVINCIAE X.

Syria Ciliciae (<i>vicina</i>) in	Cyprus,
qua est Antiochia.	Mesopotamia inter Ti-
Syria Palaestina,	grin et Euphratem,
Phoenice,	Eufratesia,
Isauria,	Osdroene,
Cilicia iuxta montem	Sophane,
Taurum,	

PON-

PONTI PROVINCIÆ VIII.

Pontus Polemoniacus,	Paphlagonia,
Pontus Amasia,	Armenia Minor,
Honorias,	Armenia Maior,
Birhynia,	Cappadocia.

ÆGYPTI PROVINCIÆ VI.

Ægyptus ipsa, in qua est Alexandria;	Libya Sicca,
Augustamnus,	Lybia Pentapolis,
Thebais,	Arcadia.

BRITANNIÆ PROVINCIÆ V.

Britannia Prima,	Maxima,
Britannia Secunda,	Valentia.
Flavia,	

Domi-

DOMINO VALENTI GOTHICO
MAXIMO PERPETVO AVGVSTO.

Res Romanas, ex voluntate mansuetudinis tuae,
ab vrbe condita ad nostram memoriam, quae
in negotiis vel bellicis vel ciuilibus eminebant, per
ordinem temporum breui narratione collegi strictim,
additis etiam his, quae in principum vita egregia
exstiterunt; vt tranquillitatis tuae possit mens di-
uina laetari, prius se illustrium virorum facta
in administrando imperio secutam, quam
cognosceret lectione.

E V T R O P I I
HISTORIAE ROMANAE
LIBER PRIMVS.

Romanum imperium, quo neque ab exordio
vllum fere minus, neque incrementis toto
orbe amplius humana potest memoria recor-
dari, a ROMVLO exordium habet: qui Vestalis
virginis filius, et (quantum putatus est) Martis, cum
REMO fratre, vno partu editus est. Is cum inter
A pasto-

pastores latrocinaretur, decem et octo annos natus urbem exiguam in Palatino monte constituit. XI kal. Maii, Olympiadis sextae anno tertio: post Troiae excidium, ut qui plurimum minimumque tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto.

II. Condita ciuitate, quam ex nomine suo ROMAM vocauit, haec fere egit: Multitudinem finitimorum in ciuitatem recepit: centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominauit propter senectutem: cum uxores ipse et populus non haberent, inuitauit ad spectaculum ludorum vicinas urbis Romae nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Caeninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes: haec omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta subito tempestate non comparuisset, anno regni trigesimo septimo, ad deos transisse creditus est. Deinde Romae per quinos dies senatores imperauerunt: et his regnantibus annus vnus completus est.

III. Postea NUMA POMPILIUS rex creatus est: qui bellum nullum quidem gessit, sed non minus ciuitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges Romanis, moresque constituit, qui consuetudine proeliorum iam latrones ac semibarbari putabantur; et annum descripsit in decem menses, prius sine aliqua computatione confusum; et infinita Romae sacra ac templa constituit. Morbo decessit, quadagesimo tertio imperii anno. IV.

IV. Huic successit TVLLVS HOSTILIVS.

Hic bella reparauit, Albanos vicit, qui ab vrbe Roma XII milliario absunt: Veientes et Fidenates, quorum alii sexto milliario absunt (ab vrbe Roma;) alii octauo decimo, bello superauit: urbem ampliavit, adiecto Coelio monte. Cum triginta duobus annis regnasset, fulmine ictus, cum domo sua arsit.

V. Post hunc ANCVS MARCIVS, Numae ex

filia nepos, suscepit imperium. Contra Latinos dimicauit: Auentinum montem ciuitati adiecit, et Ianiculum: apud ostium Tiberis ciuitatem supra mare sexto decimo milliario ab vrbe Roma condidit. Vigesimo quarto anno imperii morbo periit.

VI. Deinde regnum PRISCVS TARQVINIVS accepit. Hic numerum senatorum

duplicauit; Circum Romae aedificauit; Ludos Romanos instituit, qui ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos: et non parum agrorum, sublatum iisdem, urbis Romae territorio adiunxit, primusque triumphans urbem intrauit. Muros fecit, et cloacas; Capitolium inchoauit, trigesimo octauo imperii anno per Anci filios occisus est, regis eius, cui ipse successerat.

VII. Post hunc SERVIVS TVLLIVS suscepit

imperium, genitus ex nobili femina; captiva tamen, et ancilla. Hic quoque Sabinos sub-

A 2

egit:

egit: montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, vrbi adiunxit; fossas circa murum duxit. Primus omnium censum ordinauit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum LXXXIII milia ciuium Romanorum, cum his, qui in agris erant. Occisus est XLV imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, filii eius regis, cui ipse successerat; et filiae suae, quam Tarquinius habebat vxorem.

VIII. LVCIVS TARQVINIVS SVPERBVS, septimus atque vltimus regum, Volscos (quae gens ad Campaniam euntibus non longe ab vrbe est) vicit: Gabios ciuitatem, et Sueffam Pometiam subegit; cum Tuscis pacem fecit; et templum Ioui in Capitolio aedificauit. Postea Ardeam oppugnans, in octauo decimo milliario ab vrbe positam ciuitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius, et ipse Tarquinius iunior, nobilissimam feminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Colatini vxorem, stuprasset, eaque de infuria marito, et patri, et amicis quæsta fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam causam Brutus, parens et ipse Tarquinii populum concitauit, et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui ciuitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit: veniensque ad urbem rex, portis clausis exclusus est. Cumque imperasset annos viginti quinque, cum vxore et liberis suis fugit. Ita Romae regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta

ginta tribus, cum adhuc Roma, vbi plurimum, vix vsque ad quintum decimum milliarium possideret.

IX. Hinc **CONSVLES** coepere pro vno rege duo hac causa creari, vt si vnus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coerceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annum vnum haberent, ne per diurnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed ciuiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse priuatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, **COSS. L. Iunius Brutus**, qui maxime egerat, vt **Tarquinius** pelleretur: et **Tarquinius Collatinus**, maritus **Lucretiae**. Sed **Tarquinius Collatino** statim sublata dignitas est. Placuerat enim, ne quisquam in vrbe maneret, qui **Tarquinius** vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo, ex vrbe migravit, et loco ipsius factus est **Valerius Publicola** consul.

X. Commouit tamen bellum vrbi Romae rex **Tarquinius**, qui fuerat expulsus: et collectis multis gentibus, vt in regnum posset restitui, dimicauit. In prima pugna **Brutus** consul, et **Arans** **Tarquinius** filius, inuicem se occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores recesserunt: **Brutum** Romanae matronae, defensore[m] pudicitiae suae, quasi communem patrem, per annum luxerunt. **Valerius Publicola** Sp. **Lucretium Tricipitinum** collegam sibi fecit, **Lucretiae** patrem: quo morbo mortuo, iterum **Horatium Puluillum** collegam sibi sum-

fit. Ita primus annus quinque consules habuit: cum Tarquinius Collatinus vrbe cessisset propter nomen: Brutus proelio perisset; Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

XI. Secundo quoque anno iterum Tarquinius, vt reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ferente Porsena Tusciae rege: et Romam pæne cepit. Verum tum quoque victus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius cum suscipi non posset in regnum, neque ei Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium praestaret, Tusculum se contulit, quae ciuitas non longe ab vrbe est: atque ibi per quatuordecim annos priuatus cum vxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt, et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille Bruti collega, et IV COS. fataliter mortuus est, adeo pauper, vt collatis a populo nummis, sumtum habuerit sepulturae: quem matronae, sicut Brutum, annum luxerunt.

XII. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquini ad iniuriam foceri vindicandam, ingentem collegisset exercitum, noua Romae dignitas est creata, quae **DICTATURA** appellatur, maior quam consularis. Eodem anno etiam **MAGISTER EQVITVM** factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam similius potest dici, quam dictatura antiqua huic imperii potestati, quam

quam nunc tranquillitas vestra habet: maxime cum Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus, et ante eum Caius Caesar, sub dictaturae nomine atque honore regnauerint. Dictator autem Romae primus fuit Largius: magister equitum primus Sp. Cassius.

XIII. Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem populus Romae fecit, tanquam a senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi TRIBVNOS PLEBIS, quasi proprios iudices et defensores, creauit, per quos contra senatum et consules tutus esse posset. Sequenti anno Volsci bellum reparauerunt, et victi acie, etiam Coriolos ciuitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

XIV. Octauo decimo anno post eiectiones reges expulsus ex vrbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum ciuitatem; ad ipsos Volscos contendit iratus, et auxilia contra Romanos accepit, Romanosque saepe vicit. Vsque ad quintum milliarium vrbis accessit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis; nisi ad eum mater Veturia, et vxor Volturnia ex vrbe venissent: quarum fletu et deprecatione superatus, remouit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

XV. Caesone Fabio et Tito Virginio COSS. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo, per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, et qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in proelio conciderunt. Vnus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter aetatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post haec census in vrbe habitus est, et inuenta sunt ciuium capitarum CXIX millia.

XVI. Sequenti anno, cum in Algido monte, ab vrbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quinctius Cincinnatus dictator est factus: qui agrum quatuor iugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere et arans esset inuentus, sudore deterfo, togam praetextam accepit, et caesis hostibus liberauit exercitum.

XVII. Anno CCC et altero ab vrbe condita, imperium consulare cessauit, et pro duobus COSS. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, DECEMVIRI nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo vnus ex iis, Appius Claudius, Virginii cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit: quam pater occidit, ne stuprum a decemuiro sustineret: et
regres-

regressus ad milites, mouit tumultum. Sublata est decemuiris potestas, ipsique damnati sunt.

XVIII. Anno trecentesimo decimo quinto ab vrbe condita, Fidenates contra Romanos rebellauerunt. Auxilium praestabant his Veientes, et rex Veientium Tolumnius. Quae ambae ciuitates tam vicinae vrbi sunt, vt Fidenae sexto; Veientes XVIII milliario absint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mamercus Æmilio dictatore, et L. Quinctio Cincinnato magistro equitum, victi, etiam regem perdiderunt. Fidenae captae, et excisae.

XIX. Post XX annos Veientani rebellauerunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie: mox etiam ciuitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiae atque ditissimam. Post eam cepit et Faliscos, non minus nobilem ciuitatem; sed commota est ei inuidia, quasi praedam male diuisisset: damnatusque ob eam causam, et expulsus ciuitate est. Statim Galli Senones ad urbem venerunt, et victos Romanos vndecimo milliario a Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt: neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit. Quod cum diu obsedissent, et iam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vicina ciuitate exsulabat, Gallis superuentum est, grauissimeque victi sunt. Postea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt; sed secutus eos Camillus, ita cecidit, vt et aurum, quod his da-

A s

tum

tum fuerat, et omnia, quae ceperant, militaria signa remocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus est, et appellatus secundus Komulus; quasi et ipse patriae conditor.

LIBER SECVNDVS.

Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab vrbe condita, post captam autem primo; dignitates mutatae sunt, et pro duobus COSS. facti TRIBVNI MILITARES consulari potestate. Hinc iam coepit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum ciuitatem, quae per septuaginta annos bellum gesserat, vicit: et Æquorum urbem, et Sutrinorum: atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupauit, et tres simul triumphos egit. Titus etiam Quinctius Cincinnatus Praenestinos, qui vsque ad vrbis Romae portas bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vicit: et ciuitates, quae sub ipsis agebant, Romanis adiunxit. Ipsum Praeneste adgressus, in deditionem accepit, quae omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus. Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseuerauit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri: et quadriennium ita in vrbe fluxit, vt potestates ibi maiores non essent. Praefumserunt tamen Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseuerauerunt. Rursus consules facti.

II. L. Genucio, et Q. Seruilio Coss. mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est. T. Quintius dictator aduersus Gallos, qui in Italiam venerant, missus est. Hi ab vrbe quarto milliario, trans Anienem fluuium confederant. Nobilissimus de senatoribus T. Manlius, provocantem Gallum ad singulare certamen, congressus occidit: et sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati sibi et posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt; mox per C. Sulpitium dictatorem etiam victi. Non multo post a C. Martio Tusci victi sunt: VIII millia captiuorum ex his in triumphum ducti.

III. Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites praestare nolent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factaeque legiones decem, qui modus sexaginta, vel amplius, armatorum millia efficiebat. Paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quae cum profectae essent aduersus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis vnum e Romanis, qui esset optimus, prouocauit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit, et cum processisset armatus: coruus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa aduersus Gallum pugna, idem coruus alis et vnguibus Galli oculos verberauit, ne retum posset adspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Coruinus est dictus. Ac

propter hoc meritum, annorum trium et viginti Cos. est factus. Latini, qui noluerunt milites dare, hoc quoque a Romanis exigere coeperunt, ut vnus consul ex eorum; alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuae consulibus ob meritum victoriae in Rostris positae sunt. (Eo anno etiam Alexandria, ab Alexandro Macedone condita est.)

IV. Iam Romani potentes esse coeperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere miliario ab vrbe apud Samnites gerebatur, qui medijs sunt inter Picenum, Campaniam, et Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, praecepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta, felicissime dimicauit, et Samnites deleuit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se verante pugnasset, ingenti fauore militum et populi liberatus est, tanta Papirio seditione commota, ut paene ipse interficeretur. Postea Samnites Romanos, T. Veturio et Sp. Postumio COSS. ingenti dedecore vicerunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quae cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio consule: septem millia eorum sub iugum missa; Papirius de Samnitibus triumphauit.

Eo

Eo tempore Appius Claudius censor Aquam Claudiam induxit, et viam Appiam stravit.

V. Samnites reparato bello Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea cum pater ei Fabius Maximus legatus fuisset, et Samnites vicit, et plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo COSS. contra Samnites missi, ingentibus proeliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos nouem et XL actum, sustulerunt; neque vllus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigauerit. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiae, contra Romanos, Tusci Samnitibusque iunxerunt: sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella COS. deletae sunt.

VI. Eodem tempore Tarentinis, qui iam in vltima Italia sunt, bellum indictum est: quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilio poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicauerunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Leuinus, qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, vt renunciarent Pyrrho, quaecunq; a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incogni-

tos Romani expauerunt: sed nox proelio finem dedit. Leuinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractauit; occisos sepeliuit. Quos cum aduerso vulnere et truci vultu, etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad coelum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

VII. Postea Pyrrhus iunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttis, Romanam perrexit, omnia ferro igneque vastauit: Campaniam depopulatus est, atque ad Praeneste venit milliario ab vrbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captiuis missi, ab eo honorifice suscepti sunt: captiuos sine pretio Romanam misit. Vnum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, vt, cum eum pauperem esse cognouisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, vt ad se transiret; contentusque a Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem aequis conditionibus peteret, praecipuum virum, Cineam nomine, ita vt Pyrrhus partem Italiae, quam iam armis occupauerat, obtineret. Pax displicuit: remandatamque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserunt captiuos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod se armis defen-

defendere potuissent: nec ante eos ad veterem statum reuerti, quam sibi notorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reuersus est. A quo cum quaereret Pyrrhus, *qualem Romanum comperisset*: Cineas dixit, *regum se patriam uidisse, scilicet tales illic fere omnes, qualis vnus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Graeciam putaretur.*

VIII. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius et Decius Mus, consules. Certamine commisso Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, XX millia caesa hostium, et ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus fugatus. Interiecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus: qui prius inter legatos sollicitari non poterat, quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quae contra caput eius medicus spondisset. Tunc rex admiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo auerti potest.* Tunc rex in Siciliam profectus est: Fabricius, victis Samnitibus et Lucanis, triumphauit. COSS. deinde, Curius Dentatus, et Cornelius Lentulus, aduersum Pyrrhum missi sunt: Curius contra eum pugnavit; exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugauit, castra cepit. Ea die caesa hostium **XXIII** millia. Curius in consulatu triumphauit.

Pri-

Primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam a Tarento mox recessit, et apud Argos, Graeciae ciuitatem, occisus est.

IX. C. Fabricio Lusino, et C. Claudio Cinna COSS. anno vrbs conditae CCCCLXI, legati Alexandrini, a Ptolemaeo missi, Romam venire, et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt. Quintio Gulone, C. Fabio Pictore COSS. Picentes bellum commouere, et ab insequentibus COSS. P. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; et de his triumphatum est. Conditae a Romanis ciuitates, Ariminum in Gallia, et Beneuentum in Samnio. M. Atilio Regulo, L. Iunio Libone COSS. Salentinis bellum indictum est: captique sunt cum ciuitate simul Brundusini, et de his triumphatum est.

X. Anno CCCCLXXVII, cum iam clarum vrbs Romae nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Vt igitur cognosceretur, quae copiae Romanorum essent, census est habitus: inuenta sunt ciuium capita CCXCII millia, CCCXXXIV: quanquam a condita vrbe nunquam bella cessassent. Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio Claudio, Q. Fulvio COSS. In Sicilia contra eos pugnatum est, et Appius Claudius de Afris et rege Siciliae Hierone triumphauit. Insequenti anno, Valerio Marco et Otacilio COSS. in Sicilia a Romanis res magnae gestae sunt. Tauromitani, Catanenses, et praeterea quinquaginta ciui-

ciuitates in fidem acceptae sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem bellum paratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetrauit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Sicilia victi sunt, et de his secundo Romae triumphatum est. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros gerebatur, primum Romani C. Duillio et Cn. Cornelio Afina COSS. in mari dimicauerunt, paratis nauibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duillius commisso proelio, Carthaginiensium ducem vicit, XXXI naues cepit, XIV merfit: VII millia hostium cepit: III occidit. Neque vlla victoria Romanis gratior fuit, quod inuicti terra, iam etiam mari plurimum possent. C. Aquilio Floro, L. Scipione COSS. Scipio Corsicam et Sardiniam vastauit, multa millia inde captiuorum abduxit: triumphum egit.

XI. L. Manlio Volfone, M. Attilio Regulo COSS. bellum in Africam translatum est: contra Hamilcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. Nam perditis LXIV nauibus, retro se recepit. Romani XXII amiserunt. Sed cum in Africam transfissent, primam Clypeam Africae ciuitatem in deditionem acceperunt. Consules vsque ad Carthaginem processerunt, multisque vastatis oppidis, Manlius victor Romam rediit, et XXVII millia captiuorum reduxit: Attilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit,

xit,

xit, contra tres Carthaginiensium duces dimicans, victor fuit, XVIII millia hostium cecidit, quinque millia, cum XVIII elephantis cepit, LXXIII ciuitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt: quam cum Regulus nollet nisi durissimis conditionibus dare, Afri auxilium a Lacedaemoniis petierunt: et duce Xanthippo, qui a Lacedaemoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est vltima pernicie. Nam duo millia tantum ex (omni) Romano exercitu refugerunt; quindecim millia cum imperatore Regulo capta sunt: XXX millia occisa; Regulus ipse in catenas coniectus.

XII. M. Æmilio Paulo, Seruio Fuluio Nobiliore COSS. ambo Romani consules ad Africam profecti sunt cum trecentarum nauium classe; primum Afros nauali certamine superant. Æmilius consul centum et quatuor naues hostium demersit: triginta cum pugnatoribus cepit: XV millia hostium aut occidit, aut cepit: militem suum ingenti praeda ditauit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, vt diutius expectare exercitus non posset. Consules cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: et tanta tempestas fuit, vt ex quadringentis sexaginta quatuor nauibus, octoginta seruari vix potuerint. Neque vltio tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naues reparauerunt; neque in aliquo animus his infractas fuit.

XIII.

XIII. Cn. Seruilius Cepio, et C. Sempronius Blaesus COSS. cum ducentis sexaginta nauibus ad Africam profecti sunt, aliquot ciuitates ceperunt: praedam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuae calamitates Romanis displicerent, decreuit Senatus, vt a maritimis proeliis recederetur, et tantum sexaginta naues ad praesidium Italiae saluae essent. L. Caecilio Metello, C. Furio Placido COSS. Metellus in Sicilia Afrorum duce, cum CXXX elephantis et magnis copiis venientem, superauit, XX millia hostium cecidit, sex et XX elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, et Romam reduxit ingenti pompa, cum CXXX elephantorum numerus omnia itinera compleret.

XIV. Post haec mala Carthaginenses Regulum duce, quem ceperant, petierunt, vt Romam proficisceretur, et pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captiuorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum, nihil quasi Romanus egit: dixitque, *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desisse.* Itaque et vxorem a complexu remouit, et Romanis fuasit, ne pax cum Poenis fieret. *Illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere: tanti non esse, vt tot millia captiuorum propter vnum se, et senem, et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. nam Afros pacem
peten-

petentes nullus admisit: ipse Carthaginem rediit; offerentibusque Romanis, ut eum Romae tenerent, negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris feruierat, dignitatem honesti ciuis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciiis extinctus est.

XV. P. Claudio Pulcro et C. Iunio COSS. Claudius contra auspicia pugnavit, et a Carthaginiensibus victus est. Nam ex CCXX nauibus cum XXX fugit, nonaginta cum pugnatoribus captae sunt: demersae ceterae. Alius quoque consul. classem naufragio amisit: exercitum tamen saluum habuit: quia vicina litora erant.

XVI. C. Lutatio Catulo, A. Postumio Albino COSS. anno belli Punici XXIII, Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum CCC nauibus in Siciliam. Afri contra ipsum CCCC parauerunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus nauem aeger ascendit: vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybaeum, ciuitatem Siciliae, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginiensium naues captae sunt, CXXV demersae, XXXII millia hostium capta, XIII occisa: infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romanorum XII naues demersae. pugnatum est VI Idus Martias. Statim Carthaginienses pacem petierunt, tributa est eis pax; capti-

captiui Romanorum, qui tenebantur a Carthaginien-
sibus, redditi sunt. Etiam Carthaginenses petie-
runt, vt redimi eos captiuos liceret, quos ex Afris
Romani tenebant. Senatus iussit sine precio dari
eos, qui in publica custodia essent. Qui autem a
priuatis tenerentur, vt precio dominis reddito, Car-
thaginem redirent: atque id precium ex fisco magis,
quam a Carthaginensibus solueretur. Q. Lutatius,
A. Manlius COSS. creati, bellum Faliscis intulerunt,
quae ciuitas Italiae opulenta quondam fuit: quod
ambo COSS. intra sex dies, quam venerant, trans-
egerunt, XV millibus hostium caesis: ceteris pace
concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIVS.

Finito igitur Punico bello, quod per XXIII an-
nos tractum est, Romani iam clarissima glo-
ria noti, legatos ad Ptolemaeum Ægypti regem
miserunt, auxilia promittentes, quia Rex Syriae An-
tiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Roma-
nis egit: auxilia non accepit: iam enim fuerat pu-
gna transacta. Eodem tempore potentissimus Rex
Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos, et
ducenta millia modiorum tritici populo dono de-
dit. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco COSS.
quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligu-
res intra Italiam bellum gestum est, et de his trium-
phatum. Carthaginenses tum bellum reparare ten-
tabant, Sardinenses, qui ex conditione pacis Ro-
manis parere debebant, ad rebellandum impellen-
tes.

tes. Venit tamen legatio Carthaginienſium Ro-
mam, et pacem impetrauit. T. Manlio Torquato,
C. Attilio Balbo COSS. de Sardis triumphatum eſt:
et pace omnibus locis facta, Romani nullum bel-
lum habuerunt, quod his poſt Romam conditam
ſemel tantum, Numa Pompilio regnante, contige-
rat. L. Poſtumiſ Albinus, Cn. Fuluius Centuma-
lus COSS. bellum contra Illyrios gesserunt: et
multis ciuitatibus captis, etiam reges in deditioem
acceperunt: ac tum primum de Illyriis triumphatum eſt.

II. L. Æmilio COS. ingentes Gallorum co-
piae Alpes tranſierunt. Sed pro Romanis to-
ta Italia conſenſit: traditumque eſt a Fabio histori-
co, qui ei bello interfuit, DCCC millia hominum
parata ad id bellum fuiſſe. Sed res per COS. tum
proſpere geſta eſt: XL millia hoſtium interfecta
ſunt, et triumphus Æmilio decretus. Aliquot de-
inde annis poſt, contra Gallos intra Italiam pugna-
tum eſt, finitumque eſt bellum M. Claudio Marcel-
lo, Cn. Cornelio Scipione COSS. Tunc Marcellus
cum parua manu equitum dimicauit, et Regem
Gallorum, Viridomarum nomine, manu ſua occi-
dit. Poſtea cum collega ingentes copias Gallorum
peremit, Mediolanum expugnauit, grandem prae-
dam Romam pertulit, ac triumphans Marcellus ſpo-
lia Galli, ſtipiti impoſita, humeris ſuis vexit. M.
Minucio, P. Cornelio COSS. Iſtris bellum illatum
eſt, quia latrocinati nates Romanorum fuerant,
quae

quae frumenta exhibebant, perdomitque sunt omnes.

III. Eodem anno bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Annibalem, Carthaginensium ducem, qui Saguntum Hispaniae ciuitatem, Romanis amicam, oppugnare adgressus est, annum agens vicefimum aetatis, copiis congregatis CL. millium peditum et XX millium equitum. Huic Romani per legatos denunciauerunt, vt bello abstineret. Is legatis parere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, vt mandaretur Annibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Annibale vltimis poenis adficiuntur. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est: Tiberius Sempronius in Siciliam; bellum Carthaginensibus indictum est.

IV. Annibal, relicto in Hispania fratre Asdrubale, Pyrenaeum transiit; Alpes, adhuc ea parte inuias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX millia peditum, et XX millia equitum; septem et XXX elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Annibali se iunxerunt. Sempronius Gracchus cognito ad Italiam Annibalis aduentu e Sicilia exercitum Ariminum traiecit. P. Cornelius Scipio Annibali primus occurrit, commisso proelio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confligit apud Trebiam
annem.

annem. Is quoque vincitur. Annibali multi se in Italia dederunt. Inde ad Tusciam veniens Annibal Flamini consuli occurrit; ipsum Flaminium interemit: Romanorum XXV millia caesa sunt; ceteri diffugerunt. Missus aduersus Annibalem postea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit; mox inuenta occasione vicit.

V. Quingentesimo et quadragesimo anno a condita vrbe, L. Æmilius Paullus, P. Terentius Varro, contra Annibalem mittuntur, Fabioque succedunt. qui (Fabius) ambos COSS. monuit, vt Annibalem, callidum et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam proelium differendo. Verum cum impatientia Varronis consulis, contradicente consule altero, apud vicum, qui Cannae appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo COSS. ab Annibale vincuntur. In ea pugna III millia Afrorum perunt, magna pars de exercitu Annibalis fauciat. Nullo tamen Punico bello Romani grauius accepti sunt. Perit enim in eo Æmilius Paullus consul: consulares aut praetorii XX, senatores capti aut occisi XXX: nobiles viri CCC, militum XL millia; equitum III millia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Serui, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

VI. Post eam pugnam multae Italiae ciuitates, quae Romanis paruerant, se ad Annibalem transtulerunt. Annibal Romanis obtulit, vt captivos redimerent, responsumque est a senatu, eos ciues non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, senatorum et militum detraxerat. Interea in Hispania, vbi frater Annibalis Asdrubal remanserat cum magno exercitu, vt eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna XXXV millia hominum. Ex his capiuntur X millia; occiduntur XXV. Mittuntur ~~ei~~ a Carthaginensibus ad reparandas vires XII millia peditum, IV millia equitum, XX elephantum.

VII. Anno quarto postquam in Italiam Annibal venit, M. Claudius Marcellus COS. apud Nolam, ciuitatem Campaniae, contra Annibalem bene pugnavit. Annibal multas ciuitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, et Bruttios occupauit. Quo tempore etiam Rex Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, vt, deletis Romanis, ipse quoque contra Graecos ab Annibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, et re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Laeuinum ire iusserunt: In Sardiniam T. Manlium Torquatam praefecerunt. Nam etiam ea sollicitata ab

B

Anni-

Annibale Romanos deseruerat. Ita vno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Annibalem: in Hispaniis contra fratrem eius Asdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos, et alterum Asdrubalem Carthaginiensem. Is a T. Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, viuus est captus, occisa cum eo XII milia, capti mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captiuos et Asdrubalem Romam reportauit. Interea etiam Philippus a Laeuino in Macedonia vincitur; et in Hispania a Scipionibus Asdrubal, et Mago, tertius frater Annibalis.

VIII. Decimo anno, postquam Annibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fuluio COSS. Annibal vsque ad quartum milliarium vrbis accessit; equites eius vsque ad portas. Mox consulum metu, cum exercitu venientium, Annibal ad Campaniam se recepit. In Hispania a fratre eius Asdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur: exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna pars capta est, quam tenere Africi coeperant: et nobilissima vrbe Syracusana praeda ingens Romam perlata est. Laeuinus in Macedonia cum Philippo, et multis Graeciae populis, et rege Asiae Attalo amicitiam fecit: et ad Siciliam profectus, Aunonem quendam, Afrorum ducem apud Agri-

geu-

gentum ciuitatem, cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captiuis nobilibus misit; XL ciuitates in deditionem accepit, XXVI expugnauit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regressus est. Annibal in Italia Cn. Fuluium consulem subito adgressus, cum octo millibus hominum interfecit.

IX. Interea ad Hispanias, vbi, occisis duobus Scipionibus, nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor et viginti; vir Romanorum omnium et sua aetate, et posteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hispaniae capit. In qua omne aurum, et argentum, et belli apparatus Afri habebant; nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant: Magonem etiam, fratrem Annibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romae ingens laetitia post hunc nuncium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispani ad eum vno animo transierunt. Post quae Asdrubalem, Annibalis fratrem, victum fugat, et praedam maximam capit. Interea in Italia COS. Q. Fabius Maximus Tarentum cepit, in qua ingentes copiae Annibalis erant. Ibi etiam ducem Annibalis Carthalonem occidit, XXV millia captiuorum vendidit, praedam militibus dispertiuit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multae ciuitates Romanorum, quae ad Annibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dederunt.

B 2

X. In

X. Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, et per se, et per fratrem suum L. Scipionem, LXX ciuitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus COS. ab Annibale occisus est. Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclitas gerit: regem Hispaniarum, magno proelio victum, in amicitiam accepit, et primus omnium a victo obfides non poposcit. Desperans Annibal, Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum Asdrubalem in Italiam cum omnibus copiis euocauit. ✕ Is veniens eodem itinere, quo etiam Annibal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone, et M. Liuiio Salinatore, apud Senam, Piceni ciuitatem, in insidias compositas incidit: strenue tamen pugnans, occisus est, ingentes eius copiae captae aut interfectae sunt, magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Posthaec Annibal diffidere de belli coepit euentu. Romanis ingens animus accessit. Itaque et ipsi euocauerunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit. Q. Caecilio, L. Valerio COSS. omnes ciuitates, quae in Brutijs ab Annibale tenebantur, Romanis se tradiderunt.

XI. Anno XIV postquam in Italiam Annibal venerat, Scipio, qui multa in Hispania bene egerat, consul est factus, et in Africam missus. Cui viro diuinum quiddam inesse existimabatur, adeo, vt putaretur etiam cum numinibus habere sermonem.

nem. Is in Africa contra Annonem, ducem Afro-
rum pugnavit, exercitum eius interfecit; secundo
proelio castra cepit, cum quatuor millibus et quin-
gentis militibus; XI millibus occisis. Syphacem
Numidiae regem, qui se Afris coniunxerat, capit,
et castra eius incendit. Syphax cum nobilissimis
Numidis, et infinitis spoliis, Romam ab Scipione
mittitur. Qua re audita, omnis fere Italia Anniba-
lem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Afri-
cam iubetur, quam Scipio vastabat. Ita anno XVII
ab Annibale Italia liberata est, quam flens dicitur
reliquisse.

XII. Legati Carthaginiensium pacem a Scipione
petierunt, ab eo ad senatum Romanum missi
sunt: quadraginta et quinque diebus induciae datae
sunt, quousque Romam ire et regredi possent; et
XXX millia pondo argenti ab his accepta sunt. Se-
natus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Cartha-
giniensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit,
*ne amplius, quam XXX naues, haberent, D mil-
lia pondo argenti darent, captivos et perfugas red-
derent.* Interim Annibalem veniente ad Africam,
pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt;
legati tamen eorum ex vrbe venientes, a Romanis
capti sunt, et iubente Scipione dimissi. Annibal
quoque frequentibus proeliis victus a Scipione, petit
etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloqui-
um, iisdem conditionibus data est, quibus prius;
addita quingentis millibus pondo argenti, C millia
B 3 libra-

librarum, propter nouam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicuerunt, iusseruntque Annibalem pugnare. Infertur a Scipione, et Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum.

XIII. Annibal tres exploratores ad Scipionis castra misit: quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari, dimittique, ut renunciarent Annibali, quae apud Romanos vidissent. Interea proelium ab utroque duce instructum est, quale vix vlla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, paene ipso Annibale capto: qui primum cum multis equitibus, deinde cum XX, postremo cum quatuor euasit. Inuenta in castris Annibalis argenti pondo XX millia, auri LXXX, cetera suppellectilis copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphauit, atque Africanus ex eo appellari coeptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum nonum decimum, quam coeperat.

LIBER QVARTVS.

Transacto Punico bello, secutum est MACE-
DONICVM contra Philippum regem.
Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab
vrbe condita. T. Quinctius Flaminius aduer-
sus

fus Philippum regem mittitur: prospere rem gef-
 fit. Pax ei data est his legibus, ne Graeciae ciui-
 tatibus, quas Romani contra eum defenderant,
 bellum inferret: ut captiuos et transfugas redde-
 ret: quinquaginta solum naues haberet: reliquas
 Romanis daret: per annos decem quaterna millia
 pondo argenti praestaret, et obsidem daret filium
 suum Demetrium. T. Quinctius etiam Lacedae-
 moniis intulit bellum: ducem eorum Nabidem
 vicit: et, quibus voluit conditionibus, in fidem
 accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobi-
 lissimos obsides, Demetrium Philippi filium, et
 Armenem Nabidis.

II. Transacto bello Macedonico secutum est SY-
 RIACVM contra Antiochum regem, P.
 Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione *cons.* Huic
 Antiocho Annibal se iunxerat; Carthaginem, pa-
 triam suam, metu, ne Romanis traderetur, relin-
 quens. M. Acilius Glabrio in Achaia pugnavit be-
 ne: castra regis Antiochi nocturna pugna capta
 sunt: ipse fugatus: Philippo, quia contra Antio-
 chum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius red-
 ditus est. L. Cornelio Scipione, C. Laelio *COSS.*
 Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni con-
 suli legatus contra Antiochum profectus est. An-
 nibal, qui cum Antiocho erat, nauali proelio victus
 est. Ipse postea Antiochus circa Magnesium ad Si-
 pylum, Asiae ciuitatem, a *COS.* Cornelio Scipione
 ingenti proelio fusus est. Auxilio fuit Romanis in

ea pugna Eumenes, Antali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L millia peditum, III equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petit: iisdem conditionibus datur a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur; ut ex Europa et Asia recederet, atque intra Taurum se contineret, X millia talentorum, et XX obfides praeberet, Annibalem, concitatorem belli, dederet. Eumeni regi donatae sunt omnes Asiae ciuitates, quas Antiochus bello perdidit: et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multae vrbes concessae sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphauit: nomen et ipse; ad imitationem fratris, Asiatici accepit, (quia Asiam vicerat: sicut frater ipsius propter Africanam domitam Africanus appellabatur.) Spurio Postumio Albino, Q. Martio Philippo COSS. M. Fuluius de AETOLIS triumphauit. Annibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniae regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per T. Quinctium Flamininum: et cum tradendus Romanis esset, venenum bibit, et apud Libyssam, in finibus Nicomediensium, sepultus est.

III. Philippo rege Macedoniae mortuo, qui et aduersum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius PERSEVS in Macedonia rebellauit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotyn Thraciae regem; Illyrici, Gentium nomine:

mine: Romanis autem in auxilium erant Eumenes Asiae rex, Ariarathes Cappadociae, Antiochus Syriae, Ptolemaeus Aegypti, Masinissa Numidiae. Prusias autem Bithyniae, quanquam sororem Persei uxorem haberet, vtrisque se aequum praebuit. Dux Romanorum P. Licinius COS. contra eum missus est, et a rege graui proelio victus. Neque tamen Romani, quanquam superati, regi petenti pacem praestare vulerunt, nisi his conditionibus; *ut se et suos senatui et populo Rom. dederet.* Mox missus contra eum L. Aemilius Paullus COS. et in Illyricum C. Anicius praetor contra Gentium. Sed Gentius facile vno proelio victus, mox se dedit. Mater eius, et vxor, et duo filii, frater quoque eius, simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra XXX dies perfecto, ante cognitum est Gentium victum, quam coeptum bellum nuntiaretur.

IV. Cum Perseo autem Aemilius Paullus COS. III Non. Septembris dimicauit, vicitque eum, XX millibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege fugit integer. Romanorum C milites amissi sunt: vrbes Macedoniae omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dederunt. Ipse rex, cum defereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Aemilius, non quasi victo, habuit. Nam et volentem ad pedes sibi cadere, non permisit, sed iuxta se in sella collocauit. Macedonibus et Illyriis hae leges a Romanis datae, *ut liberi essent, et dimidium eorum tributorum praestarent, quae regi-*
B 5 bus

bus praestitissent: vt appareret, populū Rom. pro aequitate magis, quam auaritia dimicare. Atque in conuentu finitimorum populorum Paullus haec pronuntiauit: et legationes multarum gentium, quae ad eum venerant, magnificentissimo conuiuio pavit, dicens: *eiusdem hominis esse debere, et bello vincere, et conuiuii apparatu elegantem esse.* Mox LXX ciuitates Epiri, quae rebellarant, cepit: praedam militibus distribuit: Romam cum ingenti pompa rediit in naue Persei, quae inusitatae magnitudinis fuisse traditur, adeo vt XVI ordines dicatur habuisse remorum. Triumphauit magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, vtroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, et ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphauit. Gentius cum fratre et filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt. Inter alios etiam venit Attalus, atque Eumenes, Asiae reges: atque Prusias Bithyniae. Magno honore accepti sunt: permittente senatu, dona, quae attulerant, in Capitolio posuerunt: Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendauit. Insequenti anno L. Memmius in Lusitania bene pugnavit: Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

V. TERTIVM deinde BELLVM CONTRA CARTHAGINEM suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab vrbe condita; L. Manlio

^{utio}
 Manlio Cenforino, et M. Manlio COSS. anno
 LI, postquam secundum Punicum bellum trans-
 actum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaue-
 runt. Contra eos Asdrubal, dux Carthaginensium,
 dimicabat. Famea dux alius, equitatu praerat
 Carthaginensium. Scipio tunc, Scipionis Africa-
 ni nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes
 ingens metus et reuerentia erat. nam et paratissi-
 mus ad dimicandum, et consultissimus habebatur.
 Itaque per eum multa prospere a COSS. gesta sunt.
 Nec quidquam magis vel Asdrubal, vel Famea vita-
 bant, quam contra eam Romanorum partem com-
 mittere, vbi Scipio dimicabat. Per idem tempus
 Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta fe-
 re amicus populi Romani, anno vitae XCVII mor-
 tuus est, XLIV filiis relictis. Scipionem diuisorem
 regni inter filios esse iussit. Cum igitur clarum Sci-
 pionis nomen esset, iuuenis adhuc COS. est factus
 et contra Carthaginem missus. Is eam cepit ac di-
 ruit. Spolia ibi inuenta, quae variarum ciuitatum
 excidiis Carthago collegerat: et ornamenta vrbi-
 um ciuitatibus Siciliae, Italiae, Africae reddidit, quae
 sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesi-
 mo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio
 nomen, quod auus eius acceperat, meruit, scilicet,
 vt propter virtutem etiam ipse Africanus iunior
 vocaretur.

VI. Interim in Macedonia quidam PSEUDO-
 PHILIPPVS arma mouit, et Romanam
 B 6 prae-

praetorem, P. Iuencium, contra se missum, ad interuentionem uicit. Post eum Q. Caecilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est, et XXV millibus ex militibus eius occisis, Macedoniae recepit: ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit. CORINTHIIS quoque bellum indictum est, nobilissimae Graeciae ciuitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius cepit ac diruit. Tres igitur Romae simul celeberrimi triumphus fuerunt: Africani, ex Africa, ante cuius currum ductus est Asdrubal: Metelli, ex Macedonia, cuius currum praecessit Andriscus, qui et Pseudophilippus dicitur; Mummii, ex Corintho, ante quem signa aenea, et pictae tabulae, et alia uerbis clarissimae ornamenta praelata sunt. ✕

VII. Iterum in Macedonia PSEUDOPERSEVS, qui se Persei filium esse dicebat, collectis feruis, rebellauit: et cum sexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quaestore superatus est. (His diebus Androgynus Romae uisus, iussu aruspicum in mare iectus est.) Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pompeius, nec multo post Q. quoque Caepio ad idem bellum missus est, quod quidam VIRIATVS contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias aduersum Romanos mouisset. Pastor primo fuit, mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos concitauit,

vit, vt assertor, contra Romanos, Hispaniae putaretur. Cum interfectores eius praemium a Caepione consule peterent, responsum est, *nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.*

VIII. Q. Pompeius deinde consul a NVMANTINIS, quae Hispaniae ciuitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus COS. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam populus et senatus iussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi: vt in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus, secundo consul factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum et ignauum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniae ciuitates partim bello cepit, partim in deditiorem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, et a solo euertit: reliquam prouinciam in fidem accepit. Eo tempore Attalus rex Asiae, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. Mox Decimus Iunius Brutus de Gallaeis et Lusitanis triumphauit magna gloria, et P. Scipio Africanus de Numantinis secundum

triumphum egit XIV anno, postquam priorem de Africa egerat.

IX. Motum interim in Asia bellum est ab **ARISTONICO**, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Aduersus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam et Bithyniae rex Nicomedes Romanos iuuit: et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea grauissimum fuit: et Ariarathes Cappadox, et Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus, et in proelio interfectus: caput Aristonico oblatum est: corpus Smyrnae sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celeravit: et acie victum Aristonicum, apud Stratoniceam ciuitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus (Romae) in carcere strangulatus: triumphari de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat. L. Caecilio Metello, et T. Quintio Flaminino **COSS.** Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quae nunc manet annis duobus et viginti, postquam a Scipione fuerat euersa. Deducti eo sunt ciues Romani.

X. Anno **DCXXVII** ab vrbe condita, C. Cassius Longinus, et Sex. Domitius Calpurnus, consules, **GALLIS TRANSALPINIS** bellum intulerunt, et **Aruernorum** tunc nobilissimae ciuitatis,

ti, atque eorum regi Bituito: infinitamque multitudinem iuxta Rhodanum fluuium interfecerunt: Praeda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedit, atque ab eo Romam ductus est, magnaue gloria consules ambo triumphauerunt. M. Portio Catone et Q. Martio Rege COSS. DCXXXIII anno ab vrbe condita, Narbonam in Gallia colonia deducta est. Post a L. Metello, et Q. Mucio Scaeuola COSS. de Dalmatia triumphatum est. Ab vrbe condita anno DCXXXV C. Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque pugnavit. C. Caecilio Metello et Cn. Carbone COSS. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nunciatumque Romae est, Cimbrose Gallia in Italiam transisse.

XI. P. Scipione Nasica, et L. Calpurnio Bestia COSS. IVGVRTHÆ, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem et Hiempsa-lem, Micipsae filios, fratres suos, reges, et P. R. amicos interemisset. Missus aduersus eum COS. Calpurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quae a senatu reprobata est. Postea contra eundem, insequenti anno, Spurius Albinus Postumius profectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit. Tertio missus Q. Caecilius Metellus consul, exercitum ingenti seueritate et moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret,
ad

ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham variis proeliis vicit: elephantos eius occidit, vel cepit: (multas ciuitates ipsius in deditionem accepit.) Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Iugurtham, et Bocchum, Mauritaniae regem, qui auxilium Iugurthae ferre coeperat, pariter superauit. Aliquanta et ipse oppida Numidiae cepit, belloque terminum posuit, capto Iugurtha per quaestorem suum Cornelium Syllam, ingentem virum; traderet Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnauerat. A M. Iunio Silano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia; et a Minucio Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi; et a Seruilio Caepione in Hispania Lusitani victi sunt, et duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. Ante curram tamen Marii Iugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, et mox iussu consulis in carcere strangulatus.

LIBER QVINTVS.

Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules M. Manilius, et Q. Caepio a Cimbris et Teutonibus, et Tigurinibus, et Ambronibus, quae erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum; et ingenti interneccione attriti, etiam castra sua et magnam partem exercitus perdidērunt. Timor Romae grandis fuit, quantus vix Annibalis, tempore Puni-
ei belli, ne iterum Galli Romam redirent. Ergo
Ma-

Marius post victoriam Jugurthinam secundo COS. est factus, bellumque ei contra Cimbrum et Teutonum decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est consulatus: quia bellum Cimbricum protrahatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus proeliis CC millia hostium cecidit, LXXX millia cepit, et ducem eorum Teutobodum: propter quod meritum absens quinto COS. est factus. Interea Cimbrum et Teutonum, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Mario et Q. Catulo contra eos dimicatum est: sed a Catuli parte feliciter. Nam proelio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia, aut in pugna, aut in fuga, caesa sunt; LX millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbrum signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit; Catuli exercitus XXX et unum. Is belli finis fuit: triumphus utrique decretus est.

II. Sex. Iulio Caesare, et L. Marcio Philippo COSS. sexcentesimo quinquagesimo (nono) anno ab urbe condita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marfi, Pelignique moverunt: qui, cum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi aequam adferere coeperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius consul in eo occisus est: Caepio nobilis iuuenis, et Porcius Cato,

Cato, alius COS. Duces autem aduersus Romanos Picentibus et Marfis fuerunt T. Vettius, Hierius Afinius, T. Herennius, A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est, a C. Mario, qui sexies consul fuerat; et a Cn. Pompeio: maxime tamen a L. Cornelio Sylla, qui inter alia egregia, ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, vt ex suis vnum amitteret. Quadriennio, cum graui tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Syllam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed praetor, gessisset.

III. Anno vrbs conditae DCLXII primum Romae bellum CIVILE commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello ciuili C. Marius sexies COS. dedit. Nam cum Sylla consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupauerat, mitteretur; isque exercitum in Campania paullisper teneret, vt belli Socialis (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur; Marius adfectauit, vt ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicauit. Primus urbem Romam armatus ingressus est; Sulpicium interfecit; Marium fugauit. Atque ita COSS. ordinatis in futurum annum, Cn. Octauio, et L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam
mino-

minorem, et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosporo tenebat; primo Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere, senatuique mandauit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod et ipse bellum a Romanis pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupauit, et ex ea Ariobarzanem, regem et amicum populi Romani, fugauit. Mox etiam Bithyniam inuasit, et Paphlagoniam, pulsus ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit, et per omnem Asiam litteras misit, ut ubique inuenti essent ciues Romani, uno die occiderentur. Interea etiam Athenae, ciuitas Aethiae, ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Aethiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum et viginti millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Graecia occupata est.

IV. Sylla Archelaum apud Piraeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit: postea commisso proelio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX millibus vix decem Archelao superessent, ex Syllae exercitu XIV tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, LXX millia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sylla iterum commisit. Primo proelio viginti millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelaei, Diogenes: secundo omnes Mithridatis copiae extinctae sunt.

funt. Archelaus ipse triduo nudus in paludibus la-
ruit. Hac re audita Mithridates cum Sylla de pace
agere coepit. Interim eo tempore Sylla etiam Dar-
danos, Scordiscos, Dalmatos, et Moesos partim vi-
cit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege
Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non ali-
ter se daturum Sylla esse respondit, nisi rex, relictis
his, quae occupauerat, ad regnum suum rediisset.
Postea tamen ad colloquium ambo venerunt, pax
inter eos ordinata est, vt Sylla, ad bellum ciuile festi-
nans, a tergo periculum non haberet.

V. Nam dum Sylla in Achaia atque Asia Mithri-
datem vincit, Marius, qui fugatus erat, et
Cornelius Cinna, vnus ex consulibus, bellum in
Italia repararunt: et ingressi urbem Romam, nobi-
lissimos ex senatu, et consulares viros interfecerunt;
multos proscripserunt, ipsius Syllae domo euerfa,
filios et vxorem in fugam compulerunt: vniuersus
reliquus senatus ex vrbe fugiens, ad Syllam in Grae-
ciam venit, orans, vt patriae subueniret. Ille in
Italiam traiecit, bellum ciuile gesturus aduersus
Norbanum et Scipionem COSS. Primo proelio
contra Norbanum dimicauit non longe a Capua.
Tum VI millia eius cecidit, VI millia cepit: CXXIV
suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se con-
uertit, et ante proelium totum eius exercitum sine
sanguine in deditioem accepit. Sed cum Romae
mutati consules essent, et Marius, Marii filius ac
Papirius Carbo consulatum accepissent; Sylla contra
Ma-

Marium iuniorem dimicavit: et XV millibus eius occisis, CCCC de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium Marii filium, Praeneste persecutus, obsedit, et ad mortem compulit. Rursus pugnam grauisimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianae, ad portam Collinam. LXX millia hostium in eo proelio contra Syllam fuisse dicuntur, XII millia se Syllae dediderunt: ceteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumpti sunt.

VI. Cn. quoque Carbo, COS. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, et ibi per Cn. Pompeium interfectus est: quem adolescentem Sylla annos unum et viginti natum, cognita eius industria, exercitiis praefecerat, ut secundus a Sylla haberetur. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium, Marianae partis ducem, et Hierdam, regem Mauritaniae, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post haec Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompeius (quod nulli Romanorum tributum erat) quartum et XX annum agens, de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; Italicum, quod et Sociale dictum est; et civile: quae ambo tracta sunt per annos decem. Consumserunt ultra CL millia hominum: viros consulares XXIV, praetorios VII, aedilitios LX, senatores fere CC.

LIBER

LIBER SEXTVS.

Marco Æmilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sylla rempublicam composuisset, bella noua exarserunt: vnum in Hispania; aliud in Macedonia: tertium in Pamphylia et Cilicia; quartum in Dalmatia. Nam SERTORIUS, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui intereunti erant, ad bellum commouit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Caecilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit: et L. Domitius praetor. A Sertorii duce Hirtoleio Domitius occisus. Metellus vario successu contra Sertorium dimicauit. Postea cum impar pugnae solus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus aduersis Sertorius fortuna varia saepe pugnauit. Octauo demum anno a suis occisus est, et finis ei bello datus per Cn. Pompeium adolescentem, et Q. Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniae in ditionem populi Romani redactae sunt.

II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius post consulatum: leuia proelia habuit contra varias gentes, quae Rhodopam prouinciam incolebant, atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius Curio post consulatum. Is Dardanos vicit, et vsque ad Danubium penetrauit; triumphumque meruit, et intra triennium finem bello dedit.

III.

III. Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P. Seruilius ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciae vrbes clarissimas oppugnavit, et cepit: in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciae. Isauros quoque aggressus in deditioem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Reuertens triumphum accepit, et nomen *Isaurici* meruit.

IV. Ad Illyricum missus est Cn. Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit, et composito bello Romam post biennium rediit. Iisdem temporibus consul M. Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum ciuile voluit commouere: intra tamen vnam aestatem motus eius oppressus est. Ita vno tempore multi simul triumpho fuerunt: Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Seruillii ex Isauria.

V. Anno vrbis conditae DCLXXVI L. Licinio Lucullo, et M. Aurelio Cotta COSS. mortuus est Nicomedes, rex Bithyniae, et testamento populum Romanum fecit heredem. Mithridates pace rupta Bithyniam et Asiam rursus voluit inuadere. Aduersus eum ambo consules missi, variam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est, et obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, vt Cyzico capta totam Asiam inuaderet,

deret, Lucullus ei alter consul occurrit : ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obfedit, fameque consumpsit, et multis proeliis vicit. Postremo Byzantium (quae nunc Constantinopolis est) fugauit, nauali quoque proelio duces eius Lucullus oppressit. Ita vna hieme et aestate a Lucullo centum fere millia regis extincta sunt.

VI. Anno vrbs Romae DCLXXVIII Macedoniae prouinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus eius, qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italia nouum bellum subito commotum est. Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo et Oenomao, effracto Capuae ludo, effugerunt; et per Italiam vagantes, paene non leuius bellum in ea, quam Annibal, mouerunt. Nam multis ducibus, et duobus simul Romanorum consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum exercitum congregauerunt: victique sunt in Apulia a M. Licinio Crasso proconsule, et post multas calamitates Italiae, tertio anno, bello haec finis impositus.

VII. Sexcentesimo octogesimo primo vrbs conditae anno, P. Cornelio Lentulo, et Cn. Aufidio Oreste COSS. duo tantum grauius bella in imperio Romano erant, Mithridaticum et Macedonicum. Haec duo Luculli agebant, L. Lucullus, et M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridatem; et naualem, qua

qua duces eius opprēsserat, persecutus est eum: et
 recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiā regnum
 eius inualit: Sinopen et Amisum, ciuitates Ponti
 nobilissimas, cepit. Secundo proelio apud Cabira
 ciuitatem, quo ingentes copias ex omni regno ad-
 duxerat Mithridates, cum XXX millia lectissima re-
 gis, a quinque Romanorum millibus vastata essent,
 Mithridates fugatus, et castra eius direpta. Arme-
 nia quoque minor, quam tenebat, eidem sublata
 est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a
 Tigrane, Armeniae rege, qui tum ingenti gloria im-
 perabat: Persas saepe vicerat, Mesopotamiam oc-
 cupauerat, et Syriam, et Phoenices partem. Ergo
 Lucullus repetens hostem fugatum, etiā regnum
 Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est:
 Tigranocerta, ciuitatem Armeniae nobilissimam, ce-
 pit: ipsum regem cum sexcentis millibus libana-
 riorum, et centum millibus sagittariorum et arma-
 torum venientem, decem et octo millia militum ha-
 bens ita vicit, vt magnam partem Armeniorum de-
 leuerit. Inde Nisibin profectus, eam quoque ciui-
 tatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Pon-
 to Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, vt re-
 giones victas iam Romanorum tuerentur, negligenter
 se et auare agentes, occasionem iterum Mithri-
 dati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita
 bellum renouatum est. Lucullo paranti, capta
 Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est
 missus.

VIII. Alter Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti proelio in Æmo monte superauit. Oppidum Vscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit: Cabylen cepit; vsque Danubium penetrauit. Inde multas supra Pontum positas ciuitates aggressus est. Illic Apolloniam euertit; Calatim, Parthenopolim, Tomos, Istrum, Burziaonem cepit: belloque confecto, Romam rediit. ambo tamen triumphauerunt: Lucullus, qui contra Mithridatem pugnauerat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

IX. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparauerat, bellum CRETICVM ortum est. Ad id missus Caecilius Metellus, ingentibus proeliis intra triennium omnem prouinciam cepit, appellatusque est *Creticus*, atque ex insula triumphauit. Quo tempore Lybia quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit: in qua inclutae ciuitates erant, Berenice, Ptolemais, et Cyrene.

X. Dum haec geruntur, PIRATÆ omnia maria infestabant ita, vt nauigatio Romanis, toto orbe victoribus, sola tuta non esset. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum est; quod intra paucos menses, ingenti felicitate et celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridatem

datem et Tigranem: quo suscepto, Mithridatem in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra diripuit, quadraginta millibus eius occisis. viginti tantum de exercitu suo perdidit, et duos centuriones. Mithridates cum vxore fugit, et duobus comitibus. neque multo post, cum in suos saeuiret, Pharnacis filii sui apud milites seditione, ad mortem coactus venenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates, periit autem apud Bosporum, vir ingentis industriae consiliique: regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus: contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

XI. Tigrani deinde Pompeius bellum intulit.

Ille se dedit, et in castra Pompeii sexto-decimo milliario ab Artaxata venit: ac diadema suum, cum procubisset, ad genua Pompeii, in manibus eius collocavit: quod ei Pompeius reposuit, honorificeque eum habitum, regni tamen parte multavit, et grandi pecunia. Adempta est ei Syria, Phoenice, Sophene: sex millia praeterea talentorum argenti, quae populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commouisset. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, et eorum regem Orodem ter vicit. Postremo per epistolas et munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiae quoque regem Artacen vicit acie, et in deditionem accepit; Armeniam minorem Deiotaro, Galatiae regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat: Attalo et Pylaemeni Paphlagoniam reddidit; Aristarchum

Colchis regem imposuit. Mox Ituraeos et Arabas vicit: et cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiae ciuitatem, libertate donauit, quod regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo locus ibi spatiosior fieret, delectatus amoenitate loci, et aquarum abundantia. Inde ad Iudaeam transgressus, Hierosolymam, caput gentis, tertio mense cepit, duodecim millibus Iudaeorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, et finem antiquissimo bello dedit.

XII. M. Tullio Cicerone oratore, et C. Antonio COSS. anno ab vrbe condita DCLXXXIX, L. Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii prauissimi, ad delendam patriam coniurauit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone vrbe expulsus est: focii eius deprehensi, in carcere strangulati sunt: ab Antonio, altero consule, Catilina ipse proelio victus est, et interfectus.

XIII. Sexcentesimo nonagesimo anno ab vrbe condita D. Iunio Silano et L. Murena COSS. Metellus de Creta triumphauit; Pompeius de bello Piratico et Mithridatico. Nulla vnquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante eius curram filii Mithridatis, filius Tigranis, et Aristobulus rex Iudaeorum. Praelata ingens pecunia, auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum graue bellum erat.

XIV.

XIV. Anno urbis conditae DCXCIII, C. Iulius Caesar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Heluetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo, per bella grauiissima vsque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quae iater Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit: quibus ante eum nomen quidem Romanorum cognitum erat: et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendarios fecit. Galliae autem tributum nomine annum imperavit sestertium quadringentes: Germanosque trans Rhenum adgressus, immanissimis proeliiis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit: apud Aruernos semel praesens, et absens in Germania bis. nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt.

XV. Circa eadem tempora, anno urbis conditae DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompeii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est. Et cum circa Carras contra omnia et auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et praestantissimo iuvene. Reliquiae exercitus per C. Cassium quaestorem servatae sunt: qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit,

ruit, vt Persas, rediens trans Euphratem, crebris proeliis vinceret.

XVI. Hinc iam bellum ciuile successit execrandum et lacrymabile; quo praeter calamitates, quae in proeliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Caesar enim, rediens e Gallia victor, coepit poscere alterum consulatum: atque cum sine dubietate aliqui deferrent, contradictum est a Marcello COS. a Bibulo, a Pompeio, a Catone, iussusque dimissis exercitibus ad urbem redire. Propter quam iniuriam, ab Arimino, vbi milites congregatos habebat, aduersum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio, fenatusque omnis, atque vniuersa nobilitas ex vrbe fugit, et in Graeciam transiit: apud Epirum, Macedonia, Achaia, Pompeio duce, contra Caesarem bellum parauit. Caesar vacuum urbem ingressus, dictatorem se fecit. Inde Hispanias petit. ibi Pompeii exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superauit. Inde regressus, in Graeciam transiit, aduersum Pompeium dimicauit. Primo proelio victus et fugatus: euasit tamen, quia nocte interueniente Pompeius sequi noluit: dixitque Caesar, *nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se potuisse superari.* Deinde in Thessalia apud Palaeopharsalum, productis vtrimque ingentibus copiis, dimicauerunt. Pompeii acies habuit XL millia peditum, equitum in sinistro cornu VII millia, in dextro quin-

quingentos. Praeterea totius orientis auxilia, totamque nobilitatem, innumeros senatores, praetorios, consulares, et qui magnorum iam populorum victores fuissent. Caesar in acie sua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanae copiae in unum, neque maiores, neque melioribus ducibus, conuenerant, totum terrarum orbem facile subacturae, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione, victusque ad postremum Pompeius, et castra eius direpta sunt. Ipse fugatus, Alexandriam petit, ut a rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter iuuenilem eius aetatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis, quam amicitiam securus, occidit Pompeium, caput eius et anulum Caesaris misit. quo conspecto, Caesar etiam lacrimas fuisse dicitur, tanti viri intuens caput, et generum quondam sui.

XVII. Mox Caesar Alexandriam venit: ipse quoque Ptolemaeus parare voluit insidias, qua causa regi bellum illatum est. Victus, in Nilo perit, inuentumque est corpus eius cum lorica aurea. Caesar Alexandria potitus, regnum Cleopatrae dedit, Ptolemaei forori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Caesar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, et multas populi Romani prouincias occupantem, vicit acie: postea ad mortem coegit.

XVIII. Inde Romam regressus, tertio se consulem fecit cum M. Æmilio Lepido, qui ei dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritaniae rege, bellum reparauerat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani: (hic etiam socer Pompeii fuerat) M. Petreius, Q. Varro, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Syllae dictatoris filius. Commisso proelio post multas dimicationes victor fuit Caesar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipsi se occiderunt: Faustus (Syllae quondam dictatoris filius) Pompeii gener, a Caesare interfectus est.

XIX. Post annum Caesar Romam regressus, quarto se consulem fecit, et statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompeii filii, Cnaeus et Sextus, ingens bellum reparauerant. Multa proelia fuerunt; vltimum apud Mundam ciuitatem: in quo adeo Caesar paene victus, vt fugientibus suis se voluerit occidere; ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentiam natus annos sex et quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit, et Pompeii filius maior occisus est, minor fugit.

XX. Inde Caesar bellis ciuilibus toto orbe compositis Romam rediit, agere insolentius coepit, et contra consuetudinem Romanae libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate praestaret, qui a popu-

a populo antea deferebantur, nec senatui ad se venienti adsurgeret, aliaque regia ac paene tyrannica faceret; coniuratum est in eum a LX vel amplius senatoribus, equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romae consul fuerat, et reges expulerat: C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Caesar, cum senatus die quadam inter ceteros venisset ad curiam, XXIII vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMVS.

Anno Urbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Caesare, bella ciuilia reparata sunt. Percussoribus enim Caesaris senatus sauebat. Antonius consul, partium Caesaris, ciuili bello opprimere eos conabatur. Ergo turbata republica multa Antonius scelera committens, a senatu hostis iudicatus est. Missi ad eum persequendum duo COSS. Pansa et Hirtius, et Octavianus adolescens, annos X et VIII natus, Caesaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat, et nomen suum ferre iusserat. Hic est qui postea Augustus est dictus, et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Euenit tamen, vt victores COSS. ambo morerentur. Quare tres exercitus vni Caesari paruerunt. Fugatus Antonius, amisso exercitu confugit ad Lepidum, qui Caesari magister equitum fuerat, et tum copias militum grandes habebat, a quo susceptus est. Mox Lepi-
C 5
do

do operam dante, Caesar cum Antonio pacem fecit, et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus est, extorsitque, ut sibi XX anno consulatus daretur. Senatum proscripsit, cum Antonio et Lepido, et rempublicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est, multi-que alii nobiles.

II. Interea Brutus et Cassius, interfectores Caesaris, ingens bellum mouerunt: erant enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupauerunt. Profecti igitur contra eos Caesar Octavianus Augustus et M. Antonius (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos Macedoniae urbem, contra eos pugnauerunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Caesar. periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutus, et infinita nobilitas, quae cum illis bellum gesserat. Ac sic inter eos diuisa est res publica, ut Augustus Hispanias, Gallias, Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed intra Italiam L. Antonius COS. bellum ciuile commouit, frater eius, qui cum Caesare contra Brutum et Cassium dimicauerat. Is apud Perusiam, Tusciae ciuitatem, victus et captus est, neque occisus.

III. Interim a Sex. Pompeio, Cn. Pompeii Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est, his, qui superfuerant ex partibus Bruti Cassique, ad eum

eum confluentibus. Bellatum per Cæsarem Augustum Octavianum, et M. Antonium aduersus Sex. Pompeium: pax postremo conuenit. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem prospere gessit: et L. Ventidius Bassus irrumpentes in Syriam Persas tribus proeliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per duce[m] Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphum Romae egit. Interim Pompeius pacem rupit, et nauali proelio victus, fugiens ad Asiam, interfectus est.

IV. Antonius, qui Asiam et Orientem tenebat, repudiata sorore Cæsaris Augusti Octauiani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit vxorem. Contra Persas ipse etiam pugnavit: primis eos proeliis vicit: regrediens tamen fame et pestilentia laboravit. Et cum instarent Parthi fugienti, ipsis pro victoria cessit. Hic quoque ingens bellum ciuile commouit, cogente vxore Cleopatra, regina Ægypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in vrbe regnare. Victus est ab Augusto nauali pugna clara et illustri apud Actium, qui locus in Epiro est; ex qua fugit in Ægyptum: et desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transfirent, ipse se interemit: Cleopatra sibi aspidem admisit, et veneno eius exstincta est. Ægyptus per Octavianum Augustum imperio Romano adiecta est, praepositusque ei Cn. Cornelius Gallus. Hunc primum Ægyptus Romanum iudicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, OCTA-
C 6 VIA.

VIANVS AVGVSTVS Romam rediit, XII anno, quam COS. fuerat. Ex eo rempublicam per quadraginta et quatuor annos solus obtinuit. Ante enim XII annis cum Antonio et Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius usque ad finem LVI anni fuere.

V. Obiit autem LXXVI anno, morte communis, in oppido Campaniae Atella, Romae in campo Martio sepultus est, vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis est putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. (XLIV annis, quibus solus gessit imperium,) ciuillissime vixit, in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus, quos tantis euexit honoribus, vt paene aequaret fastigio suo. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis ciuilibus bellis, in quibus inuictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam, Dalmatiam, saepe ante victam, sed penitus tunc subactam; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhaetiam, Vindelicos, et Salassos in Alpibus; omnes Ponti maritimas ciuitates: in his nobilissimas Bosporum et Panticapaeon. Vicit autem proeliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluium submouit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum priuignum suum administravit; sicut per Tiberium, priuignum alterum; Pannonicam. Quo bello CCCC millia captiuorum ex Germania transtulit,

tulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit: obsides, quod nulli antea, Persae ei dederunt: reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant. Scythae, et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Gallatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro praetore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent civitates, quos Caesareae nominarent: sicut in Mauritania a rege Iuba: et in Palaestina, quae nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur; et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Diuus appellatus est. Rempubli-
cā beatissimā Tiberio successorī reliquit, quī priuignus ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

VI. TIBERIVS ingenti fœcordia imperium gessit, graui crudelitate, scelestā auaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdam reges, per blanditias ad se euocatos, nunquam remisit: in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit, et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et viginti

mo imperii anno, aetatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

VII. Successit ei **CAIVS CÆSAR**, cognomento **CALIGVLA**, Drusi, priuigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos: sceleratissimus, ac funestissimus, et qui etiam Tiberii dedecora purgauerit. Bellum contra Germanos suscepit; et ingressus Sueuiam, nihil strenue fecit. Stupra sororibus intulit: ex vna etiam natam filiam agnouit. Cum aduersum cunctos ingenti auaritia, libidine, crudelitate fauurer, interfectus in palatio est anno aetatis suae **XXIX**, imperii **III**, mense **X**, dieque **VIII**.

VIII. Post hunc **CLAVDIVS** fuit, patruus Caligulae, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius: cuius et Caligula nepos erat. Hic medie imperauit, multa gerens tranquille atque moderate, quaedam crudeliter atque infulse. Britanniae bellum intulit, quam nullus Romanorum post Caium Caesarem attigerat: eaque devicta per **Cn. Sentium**, et **A. Plautium**, illustres et nobiles viros, triumphum celebrem egit. quasdam insulas etiam vltra Britanniam in Oceano positas Romano imperio addidit, quae appellantur **Orcades**, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, vt etiam **Plautium**, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse pro-

prosequeretur, et conscendenti Capitolium laetus incederet. Is vixit annos IV et LX, imperauit XIV. post mortem consecratus est, diuusque appellatus.

IX. Successit huic NERO, Caligulae auunculo suo simillimus: qui imperium Romanum et deformauit et diminuit: inuitatae luxuriae, sumtuumque, vt qui exemplo Cui Caligulae calidis et frigidis lauaret vnguentis: retibus aureis piscaretur, quae blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem senatus interfecit. bonis omnibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore prostituit, vt saltaret et cantaret in scena, citharoedico habitu vel tragico. Parricidia multa commisit, fratre, vxore, matre interfectis. Urbem Romam incendit, vt spectaculi eius imaginem cerneret, quali olim Troia capta arserat. In re militari nihil omnino ausus, Britanniam paene amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque euerfa sunt. Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas subiugum miserunt. Duae tamen prouinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone; et Alpes Cottiae, Cottio rege defuncto. Propter haec Romanae vrbi execrabilis, ab omnibus simul destitutus, et a senatu hostis iudicatus, cum quaereretur ad poenam, (quae poena erat talis, vt nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis vsque ad mortem caederetur, atque ita praecipitaretur de saxo) e palatio fugit, et in suburbano se liberti sui, quod inter Salariam et Nomentanam

nam

nam viam ad quartum vrbis milliarium, interfecit. *Ædificauit Romae thèrmas, quae ante Neronianae dictae; nunc Alexandrinae appellantur. Obiit trigesimo et altero aetatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo omnis familia Augusti consumta est.*

X. Huic Seruſus GALBA ſucceſſit, antiquiſſimae nobilitatis ſenator, cum ſeptuageſimum et tertium annum ageret aetatis, ab vniuerſo exercitu libenter acceptus. Nam priuata eius vita inſignis fuerat militaribus et ciuilibus rebus; ſaepe conſul, ſaepe pro conſule, frequenter dux in grauiffimis bellis. Huius breue imperium fuit, et quod bona haberet exordia, niſi ad ſeueritatem propenſior videretur. Inſidiis tamen Othonis occiſus eſt, imperii menſe ſeptimo; iugulatus in foro Romae, ſepultuſque in hortis ſuis, qui ſunt Aurelia via non longe ab vrbe Roma.

XI. OTHO, occiſo Galba, inuaſit imperium, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obſcuro. In priuata vita mollis, (et Neronis familiaris:) in imperio documentum ſui non potuit oſtendere. Nam cum iuſdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus eſſet a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum ſuſcepto, cum apud Bebricum in Italia leui proelio victus eſſet, ingentes tamen copias ad bellum haberet, ſponte ſemetipſum occidit. Petentibus militibus, ne tam cito de belli

deſiſſe

desperaret euentu, cum tanti se non esse dixisset, vt propter eum ciuile bellum commoueretur; voluntaria morte obiit, trigesimo et octauo aetatis anno, nonagesimo et quinto imperii die.

XII. Dein **VITELLIUS** imperio potitus est, familia honorata magis, quam nobili. Nam pater eius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperauit, et graui saeuitia notabilis, praecipue ingluuie et voracitate: quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit; in qua, super ceteros sumtus, duo millia piscium, septem autum millia appofita traduntur. Hic cum Néroni similis esse vellet, atque id adeo prae se ferret, vt etiam exsequias Néronis, quae humiliter sepultae fuerant, honoraret; a Vespasiani ducibus occisus est, interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem, et magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudas, erecta coma et capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vultum et pectus ab omnibus obuiis appetitus. Postremo iugulatus, et in Tiberiam deiectus, etiam communi caruit sepultura. Perit autem aetatis anno septimo et quinquagesimo, imperii mense VIII et die vno.

XIII. VESPASIANVS huic successit, factus apud Palaestinam imperator: princeps ob-
 scure quidem natus, sed optimis comparandus. pri-
 vata vita illustris, vt qui a Claudio in Germaniam,
 deinde in Britanniam missus, tricies et bis cum ho-
 ste conflixerit; duas validissimas gentes, XX oppi-
 da, insulam Vectam, Britanniae proximam, impe-
 rio Romano adiecerit. Romae se in imperio mode-
 ratissime gessit: pecuniae tamen audior fuit, ita vt
 eam nulli iniuste auferret: quam cum omni diligen-
 tiae prouisione colligeret, tamen studiosissime lar-
 giebatur, praecipue indigentibus. Nec facile ante
 eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas
 comperta, vel iustior. Placidissimae bonitatis, vt
 qui maiestatis quoque contra se reos non facile pu-
 niret vltra exsilii poenam. Sub hoc Iudaea Romano
 accessit imperio; et Hierosolyma, quae fuit vrbs
 clarissima Palaestinae. Achaia, Lyciam, Rhodum,
 Byzantium, Samum, quae liberae ante hoc tem-
 pus fuerant; item Tracheam Ciliciam, Commage-
 nen, quae sub regibus amicis erant, in prouincia-
 rum formam redegit. Offensarum et inimicitiarum
 immemor fuit. Conuicia a caussidicis et philoso-
 phis in se dicta, leniter tulit: diligens tamen coer-
 citor disciplinae militaris. Hic cum Tito filio de
 Hierosolymis triumphauit. Per haec cum senatui et
 populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus ef-
 fet, profluuio ventris exstinctus est in villa propria,
 circa Sabinos, annum aetatis agens sexagesimum
 nonum, imperii nonum, et diem septimum: at-
 que

que inter diuos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, vt cum multae contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

XIV. Huic TITVS filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, vt *amor et deliciae humani generis* diceretur. Facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus. Causas latine egit; poemata et tragoedias graece composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romae tantae ciuilitatis in imperio fuit, vt nullum omnino puniret: conuictos aduersum sese coniurationis, ita dimiserit, vt in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis tantae fuit et liberalitatis, vt nulli quidquam negaret: et cum ab amicis reprehenderetur, respondit, *nullum tristem debere ab imperatore discedere.* Praeterea cum quadam die in coena recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam praestitisse, dixit: *amici, hodie diem perdididi.* Hic Romae amphitheatrum aedificauit, et quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit. Per haec inusitato fauore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, post biennium, menses octo, dies XX, quam imperator erat factus, aetatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, vt omnes, tanquam in propria doluerint

rint orbitate. Senatus obitu ipsius circa vesperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque conegit, quantas nec viuo vquam egerat, nec praesenti. Inter diuos relatus est.

XV. DOMITIANVS mox accepit imperium, frater ipsius iunior; Neroni, aut Caligulae, aut Tiberio similior, quam patri vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit; mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiae, crudelitatis, auaritiae, tantum in se odium concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu: dominum se et deum divinus appellari iussit: nullam sibi nisi auream et argenteam statnam in Capitolio poni passus est: consobrinos suos interfecit: superbia quoque in eo execrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: unam aduersus Sarmatas; alteram aduersus Cattos, duas aduersum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit: de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas tamen calamitates iisdem bellis passus est. Nam in Sarmatia legio eius cum dace interfecta, et a Dacis Ap. Sabinus consularis, et Cornelius Fuscus, praefectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romae quoque multa opera fecit: in his Capitolium, et forum transitorium, odeum, diuorum porticus, Iseum, Serapeum, ac stadium. Verum cum ob scelera vniuersis exofus esse coepisset, interfectus est suorum

con-

construere in palatio, anno aetatis XLV, imperii quinto decimo. Funus eius ingenti dedecore per vespillones exportatum, et ignobiliter est sepultum.

LIBER OCTAVVS.

Anno octingentesimo et quinquagesimo ab urbe condita, Vetere et Valente consulibus, respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiali tyranno, **NERVA** successit; vir in priuata vita moderatus et strenuus; nobilitatis mediae. Qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, praefecto praetorio; item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, aequissimum se et ciuillimum praebuit. Reipublicae diuina prouisione consuluit, Traianum adoptando. Mortuus est Romae post annum et quatuor menses imperii sui, ac dies octo: aetatis septuagesimo et altero anno: atque inter diuos relatus est.

II. Successit ei **VLPIVS TRAIANVS CRINITVS**, natus Italicae in Hispania, familia antiqua magis, quam clara. Nam pater eius primum **COS.** fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Gallis factus est. Rempublicam ita administrauit, ut omnibus principibus merito praefertur. Inuitatae ciuilitatis et fortitudinis fuit. Romani

mani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: vrbes trans Rhenum in Germania reparauit. Daciam, Decibalo victo, subegit, provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Taiphali habent, et Victophali et Theruingi. Ea prouincia decies centena millia in circuitu tenet. Armeniam, quam occupauerant Parthi, recepit, Parthamafire occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, et Sauromatarum, et Bosphoranorum, et Arabum, et Osdroenorum, et Colchorum, in fidem accepit. Carduenos, Marcomedos occupauit: et Anthemusium magnam Perfidis regionem; Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Edessios vicit ac tenuit: vsque ad Indiae fines et mare rubrum accessit: atque ibi tres prouincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quae Madenam attingunt. Arabiam postea in prouinciae formam redegit. in mari rubro classem instituit; vt per eam Indiae fines vastaret. Gloriam tamen militarem ciuilitate et moderatione superauit, Romae et per prouincias aequalem se omnibus exhibens; amicos salutandi causa frequentans, vel aegrotantes; vel cum festos dies habuissent, conuiuia cum iisdem indiscreta vicissim habens: saepe in vehiculis eorum sedens, nullum senatorum laedens, nihil iniustum ad augendum fiscum agens: liberalis in cunctos, publice priuatimque ditans omnes, et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognouisset: orbem terrarum aedi-

aedificans, multas immunitates ciuitatibus tribuens; nihil non tranquillum et placidum agens, adeo, vt omni eius aetate vnus senator damnatus sit; atque is tamen per senatum, ignorante Traiano. Ob hoc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et viuus et mortuus. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium: amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes communis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse priuatis, quales esse sibi imperatores priuatus optasset.* Post ingentem igitur gloriam belli domique quaesitam, e Perfide rediens, apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris extinctus est. Obiit autem aetatis anno LXIII, mense nono, et die quarto: imperii anno XIX, mense VI, die XV. Inter diuos relatus est, solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa eius collocata in vrna aurea in foro, quod aedificauit, sub columna sita sunt: cuius altitudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, vt vsque ad nostram aetatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi FELICIOR AVGVSTO, MELIOR TRAIANO. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel adsentantibus, vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi praestet exempli.

III. Defuncto Traiano, AELIVS ADRIANVS creatus est princeps; sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani vxore. Nam eum Traianus, quanquam confobri-

Sobrīnae filium, viuens noluerat adoptare. Natus et ipse Italicae in Hispania; qui Traiani gloriae inuidens statim prouincias tres reliquit, quas Traianus addiderat; et de Assyria, Mesopotamia, et Armenia reuocauit exercitus, ac finem imperii esse uoluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt, ne multi ciues Romani barbaris traderentur; propterea quod Traianus, uicta Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali uiris fuerat exhausta. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per praesidem dimicauit; orbem Romanum circumiuit, et multa aedificauit. Facundissimus Latino sermone, Graeco eruditissimus fuit: non magnam clementiae gloriam habuit; diligentissimus tamen circa aerarium, et militum disciplinam. Obiit in Campania, maior sexagenario, imperii anno XXI, mense X, die XXIX. Senatus ei tribuere noluit diuinos honores: tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fuluius Antoninus hoc uehementer exigeret, et uniuersi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

IV. Ergo Adriano successit T. ANTONINVS FVLVIVS BOIONIVS, idem etiam PIVS nominatus; genere claro, sed non admodum uetere: uir insignis, et qui merito Nummae Pompilio conferatur, ita ut Romulo Traianus aequetur. Vixit ingenti honestate priuatus; maiori,

ri, in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderata gloria, defendere magis provincias, quam amplificare studens, viros aequissimos ad administrandam rempublicam quaerens, bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans: regibus amicis venerabilis non minus, quam terribilis: adeo ut barbarorum plurimae nationes depositis armis, ad eum controuersias suas litesque deferrent, sententiaeque eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, et circa amicos liberalitatibus minuit; verum aeriarium opulentum reliquit. PIVS propter clementiam dictus est: obiit apud Lorium, villam suam, militario ab urbe XII, vitae anno LXXIII, imperii XXIII, atque inter diuos relatus est, et merito consecratus.

V. Post hunc imperavit MARCVS ANTONINVS VERVS; haud dubie nobilissimus, quippe cum eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Salentino rege penderet: et cum eo L. ANNIVS ANTONINVS VERVS. Tumque primum Romana respublica duobus, aequo iure imperium administrantibus, paruit: cum vsque ad eos, singulos semper habuisset Augustos. Hi et genere inter se coniuncti fuerunt, et adfinitate. Nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit; M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustinam iunio-rem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Traiani tum primum
D
rebel-

rebellaerant. Verus Antoninus ad id profectus est; qui Antiochiae et circa Armeniam agens, multa per duces, et ingentia patrauit: Seleuciam, Assyriae urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum reuexit; cum fratre eodemque socero triumphauit. Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia ciuitate Altinum profisceretur, et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν vocant. Vir ingenii parum ciuilis; reuerentia tamen fratris nihil vnquam atrox ausus. Cum obisset vndecimo imperii anno, inter Deos relatus est.

VI. Post eum MARCVS ANTONINVS

solus rempublicam tenuit; quem mirari facilius quis, quam laudare possit. Principio vitae tranquilissimus: adeo, vt ex infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex moerore mutaret. Philosophiae deditus Stoicae; ipse etiam eruditione philosophus: tantae admirationis adhuc iuuenis, vt eum successorem parauerit Adrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, vt hoc ordine ad imperium perueniret. Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium; ad scientiam litterarum Graecarum, per Sextum Chaeronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem litteras eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romae aequo iure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastu: liberalitatis

tis

tis promptissimae : prouincias ingenti benignitate
 et moderatione tractauit. Contra Germanos eo prin-
 cipe res feliciter gestae sunt. Bellum ipse vnum gef-
 fit Marcomannicum : sed quantum nulla memoria
 fuit, adeo, vt Punicis conferatur. Nam grauius est
 factum, quod vniuersi exercitus Romani perierant.
 Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, vt post
 victoriam Persicam, Romae ac per Italiam prouin-
 ciasque, maxima hominum pars, militum omnes
 fere copiae languore defecerint. Ingenti ergo labo-
 re et moderatione, cum apud Carnuntum iugi trien-
 nio perseuerasset, bellum Marcomannicum con-
 fecit; quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae,
 Sueui, atque omnis barbaria commouerat: multa
 hominum millia interfecit: ac Pannoniis seruitio
 liberatis, Romae rursus cum Commodio Antonino,
 filio suo, quem iam Caesarem fecerat, triumphauit.
 Ad huius belli sumtum, cum aerario exhausto lar-
 gitiones nullas haberet, neque indicere prouincia-
 libus aut senatui aliquid vellet; instrumentum regii
 cultus, facta in foro diui Traiani sectione, distraxit:
 vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, vxoriam
 ac suam sericam ac auream vestem; multa ornamen-
 ta gemmarum: ac per duos continuos menses ven-
 ditio habita est, multumque auri redactum. Post
 victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui red-
 dere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui
 maluit semel emta retinere. Hic permisit viris cla-
 rioribus, vt conuiuia eodem cultu, quo ipse, et mi-
 nistris-similibus, exhiberent. In editione munerum

D 2

post

post victoriam adeo magnificus fuit, vt centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam et virtute et mansuetudine reddidisset; obiit XVIII imperii anno, vitae LXI; et omnibus certatim adnitentibus, inter diuos relatus est.

VII. Huius successor L. ANTONINVS COMMODVS nihil paternum habuit; nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, vt Commodus diceretur. Sed luxuria et obscenitate deprauatus, gladiatoriiis armis saepissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus saepe dimicavit. Obiit morte subita adeo, vt strangulatus, vel veneno interfectus putaretur: cum annis XII post patrem, et VIII mensibus imperasset; tanta execratione omnium, vt hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

VIII. Huic successit PERTINAX, grandaeui iam, et qui septuagenariam attingisset aetatem, praefecturam vrbi tum agens, ex S. C. imperare iussus. Octogesimo imperii die, praetorianorum militum seditione, et Iuliani scelere occisus est.

IX. Post eum SALVIVS IVLIANVS rempublicam inuasit, vir nobilis et iure peritissimus; nepos Salvii Iuliani, qui sub dno Adriano *perpetuum* composuit *edictum*. Victus est a Seuero apud Muluinum pontem, interfectus in palatio.

latio. vixit mensibus septem, postquam coeperat imperare.

X. Hinc imperii summam administrationem SEPTIMIUS SEVERUS accepit: oriundus ex Africa, prouincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et antea et postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci aduocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores, vsque administrationem totius reipublicae peruenit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura saeuus: bella multa, et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Ægypto et Syria rebellauerat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit. Arabas eo vsque superauit, vt etiam prouinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus et Arabicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparauit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Caesarem se in Gallia fecit: victusque apud Lugdunum est, et interfectus. Seuerus autem praeter bellicam gloriam etiam ciuilibus studiis clarus fuit, et litteris doctus, philosophiae scientiam ad plenum adeptus. Nouissimum bellum in Britannia habuit: vtque receptas prouincias omni securitate muniret, vallum per XXXII millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio, et diuus appellatus est. Nam filios duos successores

reliquit, Bassianum et Getam: sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus, patrique successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus, confestim periit.

XI. MARCVS igitur AVRELIVS ANTONINVS BASSIANVS, idemque CARACALLA, morum fere paternorum fuit; paullo asperior, et minax. Opus Romae egregium fecit lauacri, quae Antoninianae appellantur; nihil praeterea memorabile. Impatientis libidinis; ut qui nouercam suam Iuliam vxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens aduersum Parthos expeditionem, anno imperii VI, mense II, vix egressus aetatis XLIII annum, funere publico elatus est.

XII. OPILIVS deinde MACRINVS, qui praefectus praetorio erat, cum filio DIADV-MENIANO facti imperatores, nihil memorabile ex temporis breuitate gesserunt. Nam imperium eorum duum mensium, et vnus anni fuit. Seditione militari ambo pariter occisi sunt.

XIII. Creatus est post hos M. AVRELIVS ANTONINVS. Hic Antonini Caracallae filius putabatur: sacerdos autem Elagabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatus expectatione venisset, probris se omnibus
con-

contaminavit. Impudicissime et obscenissime vixit, biennioque post et VIII mensibus tumultu interfectus est militari, et cum eo mater Soaemias.

XIV. Successit huic AVRELIUS ALEXANDER; ab exercitu Caesar, a senatu Augustus nominatus; iuuenis admodum: susceptoque aduersus Persas bello, Xerxem eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam seuerissime rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Adfessorem habuit, vel scrinii magistrum, Vlpianum, iuris conditorem. Romae quoque favorabilis fuit. Perit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii anno, et die VIII: in matrem suam Mammaeam vnice pius.

LIBER NONVS,

Post hunc MAXIMINVS ex corpore militari primus ad imperium accessit sola militum voluntate, cum nulla senatus intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is bello aduersus Germanos feliciter gesto, cum a militibus esset imperator appellatus, a Pupieno Aquileiae occisus est, deferentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero, cum quo imperauerat triennio et paucis diebus.

II. Postea tres simul Augusti fuerunt, PVPIENVS, BALBINVS, et GORDIANVS: duo superiores obscurissimo genere, Gordianus nobilis:

bilis: quippe cuius pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae gereret, Maximiano imperante, princeps (fuisse) electus. Itaque cum Romam venissent Balbinus et Pupienus, in palatio interfecti sunt; soli Gordiano imperium reseruatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romae duxisset uxorem, Ianum geminum aperuit, et ad orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. Quod quidem feliciter gessit, proeliisque ingentibus Persas adflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperauit. Miles ei tamulum vigesimo milliario a Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, aedificauit; exsequias Romam reuexit; ipsum diuum appellauit.

III. PHILIPPI duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium inuaserunt, atque exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti sunt. His imperantibus millesimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo demum ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronae, Romae iunior. Annis quinque imperauerunt; inter diuos tamen relati sunt.

IV. Post hos DECIVS, e Pannonia inferiore Budaliae natus, imperium sumpsit. Bellum ciuile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit: filius

filium suum caesarem fecit: Romae lauacrum aedificauit. Cum biennio ipse et filius eius imperassent, vterque in barbarico interfecti sunt, et inter diuos relati.

V. Mox imperatores creati sunt GALLVS HOSTILIANVS, et Galli, filius VOLVSIANVS. Sub his Æmilianus in Moesia res nouas molitus est: ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnae interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia, et morbis, atque aegritudinibus notus eorum principatus fuit. ÆMILIANVS obscurissime natus, obscurius imperauit, ac tertio mense extinctus est.

VI. Hinc LICINIUS VALERIANVS in Rhaetia et Norico agens, ab exercitu imperator, et mox augustus est factus. GALLIENVS quoque Romae a senatu Caesar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum, et paene exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignauia. Germani Rauennam vsque venerunt. Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, a Sapore Persarum rege superatus est: mox etiam captus, apud Parthos ignobili seruitute consenuit. Gallienus, cum adolescens factus esset augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad vltimum perniciosè gessit. Nam iuuenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Mursam Ingenuo,

D S
qui

qui purpuram sumserat, et Trebelliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciuiam dissolutus, tenendae reipublicae habenas probrosa ignavia et desperatione laxauit. Alamanni vastatis Gallis, in Italiam irruerunt. Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, amissa est. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetrauerunt, et ciuitatem nobilem Tarraconem expugnauerunt. Parthi, Mesopotamia occupata, Syriam sibi coeperunt vindicare.

VII. Tum iam desperatis rebus, et deleta paene imperio Romano, POSTVMVS in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumsit: et per annos decem ita imperauit, vt consumitas paene prouincias ingenti virtute et moderatione reparaerit: qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quae aduersum eum rebellauerat, Lolliano res nouas moliente, diripiendam militibus tradere noluisse. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus. Sed cum nimiae libidinis esset, et matrimonia aliena corrumpere, Agripinae occisus est, actuario quodam machinante dolum, imperii sui anno secundo. Huic successit Tetricus senator, qui Aquitaniam honore praesidis administrans, absens a militibus imperator electus est,

est, et apud Burdegalam purpuram sumfit: feditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt, defensa Syria, recepta Mesopotamia, vsque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit. Ita, Gallieno rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente seruatum est.

VIII. Gallienus interea, (fraude Aureoli ducis sui) Mediolani cum fratre Valeriano occisus est, imperii anno nono. **CLAVDIVS**que ei successit, a militibus electus, a senatu appellatus augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti proelio vicit. Parcus vir, ac modestus, et iusti tenax, et reipublicae gerendae idoneus: qui tamen intra (imperii) biennium morbo interit, et diuus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decorauit, scilicet vt in curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur. **QVINTILLVS** post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est, vir vnicae moderationis et ciuilitatis, aequandus fratri, vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus, septimo decimo die imperii occisus est.

IX. Post eum **AVRELIANVS** suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, et ad crudelitatem propensioris, qui que Gothos strenuissime vicit.

cit. Romanam ditionem ad fines pristinos varia bellorum felicitate reuocauit. Superauit in Gallia Tetricum, apud Catalaunos: ipso Tetrico prodente exercitum suum, cuius assiduas seditiones ferre non poterat. Quin etiam per litteras occultas Aurelianium ita fuerat deprecatus, vt inter alia versu Virgiliano vteretur:

Eripe me bis inuicte malis.

Zenobiam quoque, quae occiso Odenatho marito orientem tenebat, haud longe ab Antiochia sine graui proello cepit. Ingressusque Roman, nobilem triumphum, quasi receptor Orientis Occidentisque, egit, curram praecedentibus Tetrico et Zenobia: qui quidem Tetricus corrector Lucaniae postea fuit: ac priuatus diuissime vixit. Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romae reliquit. Hoc imperante etiam monetarii in vrbe rebellauerunt, vitiatis pecuniis, et Felicissimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos vltima crudelitate compescuit: plurimos nobiles capite damnauit: saeuus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in vlllo amabilis imperator. trux omni tempore, etiam filii sororis interfector: disciplinae tamen militaris, et morum dissolutorum magna ex parte corrector. Urbem Roman muris firmiter cinxit: templum Soli aedificauit: in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Prouinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, desperans eam posse retineri: abductosque Romanos ex vrbibus

bus et agris Daciae, in media Moesia collocavit: et est in dextera Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur serui sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit adnotata falso, manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut praeueniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim et Heracliam est stratae veteris. Locus Coenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter diuos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

X. TACITVS post hunc suscepit imperium; vir egregie moratus, et reipublicae gerendae idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte praeuentus. FLORIANVS, qui Tacito successerat, duobus mensibus, et diebus XX in imperio fuit; neque quicquam dignum memoria egit.

XI. Post hunc PROBVS, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipublicae accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit. Quosdam imperium vsurpare conatos, scilicet Saturninum in oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit, opere militari Alimum montem apud Syrnium, et Aureum apud Moesiam Superiorem vineis

con-

confeuit, et prouincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parta dixit, breui milites necessarios non futuros. Vir acer, strenuus, iustus, et qui Aurelianum aequaret gloria militari, morum autem ciuilitate superaret. Interfectus est tamen Syrmii, tumultu militari, in turri ferrata. Imperauit annos VI, menses quatuor.

XII. Post hunc CARVS est factus augustus, Narbonae natus in Gallia: qui confestim Carinum et Numerianum filios, Caesares fecit, (cum quibus regnauit duobus annis.) Sed dum bellum aduersum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit: ipsos proelio fudit. Cochen et Ctesiphontem, vrbes nobilissimas, cepit. Et cum castra supra Tigridem haberet, ictu diuini fulminis periit. NUMERIANVS quoque filius eius, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiae indolis, cum oculorum dolore correptus lecticula ueheretur, impulsore Apro, qui foer eius erat, per insidias occisus est: et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper inuadere posset imperium, foetore cadaueris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, foetore commoti, diductis lecticulae palliis, post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt. Interea CARINVS, quem caesarem in Parthos proficiscens

Carus

Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus coinquinavit: plurimos innoxios, fictis criminibus, occidit: matrimonia nobilia corrupit, condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel leui fatigatione taxauerant, perniciosus fuit. Ob quae omnibus bonis inuisus, non multo post poenas dedit.

XIII. Nam de Perfide victa exercitus rediens, cum Carum augustum fulmine, Numerianum caesarem insidiis perdidisset, **DIOCLETIANVM** imperatorem creauit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo vt a plerisque scribae filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus fuisse credatur. Is prima militum concione iuravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus, manu Diocletiani, gladio percussus est. Postea Carinum, omnium odio et detestatione viuentem, apud Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat; certe desertum, inter Vininacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent, et factioni suae Bagaudarum nomen imponerent; duces autem haberent Amandum et Ælium; ad subigendos eos Maximianum Herculium Caesarem misit, qui leuibus proeliis agrestes domuit, et pacem Galliae reformauit.

Per

Per haec tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, in strenuae militiae ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicae et Armoricae pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris saepe captis, nec praeda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa; cum suspicio esse coepisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum praeda exciperet, atque hac se occasione ditaret; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, et Britannias occupavit.

XIV. Ita cum per orbem terrarum res turbatae essent, et Carausius in Britanniiis rebelaret, Achilles in Ægypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret; Diocletianus MAXIMIANVM HERCVLIVM ex caesare fecit augustum: Constantium et Maximianum caesares. Quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur: Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica natus. Atque ut eos etiam adfinitate coniungeret, Constantius prinignam Herculi Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum

num pax conuenit. Eum post septennium Allectus, socius eius, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit. Qui ductu Asclepiodoti, praefecti praetorio, est oppressus. Ita Britanniae decimo anno receptae.

XV. Per idem tempus a Constantio caesare in Gallia pugnatum est circa Lingones: die vna aduersam et secundam fortunam expertus est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra ciuitatem esset coactus tam praecipiti necessitate, vt clausis portis in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis, aduentante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque augustus bellum in Africa profligauit, domitis Quinquegentianis, et ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriae Achilleum octauo fere mense superauit, eumque interfecit. Victoria acerbe usus est: totam Aegyptum gravibus proscriptionibus caedibusque foedauit. Ea tamen occasione ordinauit prouide multa, et disposuit, quae ad nostram aetatem manent. Galerius Maximianus primo aduersus Narseum, aduersum proelium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignaue dimicasset. Admodum enim parua manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur excep-

E

ptus,

ptus, vt per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse. Mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Ormisdae et Saporis auo, in Armenia maiori pugnavit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac tertio equite suscepit. Pulso Narseo castra eius diripuit, vxores, sorores, liberos cepit: infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam: ipsum in vitimas regni solitudines coegit. Quare a Diocletiano, in Mesopotamia cum praefidiis tum morante, ouans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps et simul, et viritum bella gesserunt, Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis: quarum nationum ingentes captiuorum copias in Romanis finibus locaverunt.

XVI. Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea, et admodum subtilis ingenio, et qui seueritatem suam aliena inuidia vellet explere. Diligentissimus tamen et sollertissimus princeps: et qui imperio Romano primus regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis, inuexit, adorari se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua

qua communia. Herculius autem propalam ferus, et inciuilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturae suae indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam seuerioribus consiliis, obsecutus est. Cum tamen ingrauescente aeuo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, vt in priuatam vitam concederent, et stationem tuendae reipublicae viridioribus iunioribusque mandarent. Cui aegre collega obtemperauit, tamen vterque vna die priuato habitu imperii insigne mutauit, Nicomediae Diocletianus, Herculius Mediolani, post triumphum inclutum, quem Romae ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges sororesque et liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas vnus, alter in Lucaniam. Diocletianus priuatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praeclaro otio senuit: inusitata virtute vsus, vt solus omnium post conditum Romanum imperium ex tanto fastigio sponte ad priuatae vitae statum ciuilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, vt cum priuatus obisset, inter diuos tamen referretur.

LIBER DECIMVS.

His igitur abeuntibus ab administratione reipublicae, CONSTANTIVS et GALERIVS augusti creati sunt: diuisusque inter eos ita Romanus orbis, vt Galliam, Italiam, Africam, Constantius: Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumtis duobus caesaribus. Constantius tamen, contentus dignitate augusti, Italiae atque Africae administrandae sollicitudinem recusauit: vir egregius et praestantissimae ciuilitatis, diuitiis prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum adfectans: ducensque *melius, publicas opes a priuatis haberi, quam intra unum claustrum reseruari.* Adeo autem cultus modici, vt feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, priuatorum argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit: praecipue quod Diocletiani suspectam prudentiam, et Maximiniani sanguinariam temeritatem imperio eius euaserant. Obiit in Britannia Eboraci, principatus anno tertio decimo, atque inter diuos relatus est.

II. Galerius vir et probe moratus, et egregius in re militari, cum Italiam quoque, sinente Constantio, administrationi suae accessisse sentiret, caesares duos creauit, MAXIMINVM, quem

quem orienti praefecit; et SEVERVM, cui Italiam dedit: ipse in Illyrico commoratus est. Verum Constantio mortuo, CONSTANTINVS, ex obscuriori matrimonio eius filius, in Britannia creatus est imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romae interea praetoriani, excitato tumultu, MAXENTIVM Herculi filium, qui haud procul ab vrbe in villa publica morabatur, augustum nuncupauerunt. Quo nuntio Maximianus Hercules ad spem erectus resumendi fastigii, quod inuitus amiserat, Romam aduolauit e Lucania, quam sedem priuatus elegerat, in agris amoenissimis consenescent: Diocletianumque etiam per litteras adhortatus est, vt depositam resumeret potestatem: quas ille irritas habuit. Sed aduersum motum praetorianorum atque Maxentii, Seuerus caesar Romam missus a Galerio, cum exercitu venit: obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est. Auctae Maxentio opes, confirmatumque imperium. Seuerus fugiens Rauennae interfectus est. Hercules tamen Maximianus post haec in concione exercitus filium Maxentium denudare conatus, seditionem et conuicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, vt Constantino genero iungeretur: moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Galliis et militum et prouincialium ingenti iam fauore regnabat, caesis Francis atque Alamannis, captisque eo-

rum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quae dolum viro enuntiauerat, profugit Herculus, Massiliaeque oppressus (ex ea etenim nauigare ad filium praeparabat) poenas dedit iustissimo exitu: vir ad omnem asperitatem saeuitiamque procliuius, infidus, incommodus, ciuilitatis penitus expers.

III. Per hoc tempus a Galerio **LICINIUS** imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine, et in bello, quod aduersus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus: mors Galerii confestim secuta est. Res publica tum ab his quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, nouis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum aduersum Maxentium ciuile commouit; copias eius multis proeliis fudit: ipsum postremo Romae aduersum nobiles omnibus exitiis saeuientem, apud pontem Muluium vicit, Italiaeque est potitus. Non multo deinceps in oriente quoque aduersum Licinium Maximinus res nouas molitus, vicinum exitium foruita apud Tarsum morte praeuenit.

IV. **CONSTANTINUS** tamen vir ingens, et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul principatum totius orbis adfectans,
Lici-

Licinio bellum intulit; quamuis necessitudo et affinitas cum eo esset: nam soror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit, omnique Dardania, Moesia, Macedonia potitus, numerosas prouincias occupauit. Varia deinceps inter eos bella, et pax reconciliata, ruptaque est. Postremo Licinius nauali et terrestri proelio victus, apud Nicomediam se dedit, et contra religionem sacramenti Thessalonicae priuatus occisus est. Eo tempore res Romana sub vno Augusto et tribus caesaribus (quod nunquam alias) fuit; cum liberi Constantini Galliae, orienti, Italiaeque praessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantum Constantinus ex illa fauorabili animi docilitate mutauit. Primum necessitudines persecutus, (Crispum filium,) egregium virum; et sororis filium, commodae indolis iuuenem, interfecit: mox vxorem, post numerosos amicos. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae appetentissimus, fortuna in bellis prospera fuit: verum ita, vt non superaret industriam. Nam etiam Gothos, post ciuile bellum, varie profligauit, pace his ad postremum data, ingentemque apud barbaras gentes memoriam gratiae collocauit. Civilibus artibus et liberalibus studiis deditus; adfectator iusti amoris, quem ab omnibus sibi et li-

beralitate et docilitate quaesivit. Sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionum praetermittens, quo opulentiores eos clarioresque praestaret. Multas leges rogauit, quasdam ex bono et aequo, plerasque superfluas, nonnullas feueras. Primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium euehere molitus est, ut Romae aemulam faceret. Bellum aduersus Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, vno et trigesimo anno imperii, aetatis sexto et sexagesimo, Nicomediae in villa publica obiit. Denuntiata mors eius est etiam per crinitam stellam, quae inusitatae magnitudinis aliquamdiu fulsit. Graeci κομήτην vocant; atque inter diuos meruit referri.

V. Successores filios tres reliquit, atque vnum fratris filium. Verum Dalmatius caesar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, et Constantio, patruuele suo, sinente potius, quam iubente. CONSTANTINVM porro, fratri bellum inferentem, et apud Aquileiam inconsultius proelium adgressum, Constantis ducēs interemerunt. Ita respublica ad duos augustos redacta est. CONSTANTIS imperium strenuum aliquamdiu, et iustum fuit. Mox cum et valetudine improspera, et amicis prauioribus vteretur, ad grauiā vitia conuersus, cum intolerabilis prouincialibus, militibus iniucundus esset, factione Magnentii occisus est.

Obiit

Obiit haud longe ab Hispaniis, in castro, cui Helenae nomen est, anno imperii decimo septimo, aetatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituique per omne vitae tempus sine graui crudelitate terribilis.

VI. Diuersa CONSTANTII fortuna fuit.

A Persis enim multa et grauia perpeffus, saepe captis oppidis, obsessis vrbibus, caesis exercitibus: nullumque ei contra Saporem prosperum proelium fuit: nisi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amisit: qui pugnam seditiose et stolide, contra rationem belli, die iam praecipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res nouas habuit, VETRANIONE ad imperium consensu militum electo: quem grandaeuum iam, et cunctis amabilem, diuturnitate et felicitate militiae, ad tuendum Illyricum, principem creauerunt: virum probum et morum veterum, ac iucundae ciuilitatis; sed omnium liberalium artium expertem adeo, vt ne elementa quidem prima litterarum, nisi grandaeuus et iam imperator, acceperit. Sed a Constantio, qui ad vltionem fraternalis necis, bellum ciuile commouerat, abrogatum est Vetranioni imperium: qui nouo inusitatoque more, consensu militum deponere insigne compulsus est. Romae quoque tumultus fuit, Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam
manum

manum imperium inuadente, qui saeuis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octauo die a Magnentianis ducibus oppressus, poenas dedit: caput eius pilo per urbem circumlatum est: grauissimaeque proseriptiones et nobilium caedes fuerunt. Non multo post Magnentius apud Murfam profligatus acie est, ac paene captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumtae sunt, ad quaelibet bella externa idoneae, et quae multum triumphorum possent securitatisque conferre.

VII. Orienti mox a Constantio caesar est datus, patruī filius GALLVS: Magnentiusque diuersis proeliis victus, vim vitae suae apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo, frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias caesarem miserat. Per haec tempora etiam a Constantio, multis inciulibus gestis, Gallus caesar occisus est: vir natura ferus, et ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuisset. Siluanus quoque in Gallia res nouas molitus, ante diem trigessimum extinctus est, (solusque in imperio Romano eo tempore Constantius princeps et augustus fuit.) Mox IVLIANVM caesarem ad Gallias misit, patruēlem suum, Galli fratrem: tradita ei in matrimonium sorore, cum multa oppida barbari expugnassent; alia obsiderent, vbique foeda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia

bia

bia iam calamitate nutaret. A quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alamanorum copiae extinctae sunt, rex nobilissimus captus, Galliae restituta. Multa postea per eundem Iulianum egregie aduersum barbaros gesta sunt: submotique ultra Rhenum Germani, et finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum praesidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus augustus est, interiectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthis bellis occupato. Qui rebus cognitis ad bellum ciuile conuersus in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octauo et trigesimo, aetatis quinto et quadragesimo, meruitque inter diuos referri: vir egregiae tranquillitatis, placidus, nimis amicis et familiaribus credens: mox etiam vxoribus deditior: qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit. Familiarium etiam locupletator: neque inhonoros finens, quorum laboriosa expertus fuisset officia. Ad seueritatem tamen propensior, si suspicio imperio moueretur; mitis alias, et cuius in ciuilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

VIII. Hinc IULIANVS rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditionem accepit,

cepit, vel vi oppugnauit, Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem statiuam aliquamdiu habuit: remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inferit, hostili manu interfectus est, VI Kalend. Iulias, imperii anno septimo, aetatis altero et trigesimo: atque inter diuos relatus est: vir egregius et rempublicam insigniter moderaturus, si per facta licuisset. Liberalibus disciplinis apprime eruditus: Graecis doctior, atque adeo, vt Latina eruditione nequaquam cum Graeca scientia conueniret. Facundia ingenti et prompta, memoriae tenacissima, in quibusdam philosopho propior. In amicos liberalis: sed minus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In prouinciales iustissimus, et tributorum, quatenus fieri posset, repressor: ciuili in cunctos: mediocrem habens aerae curam: gloriae audus, ac per eam animi plerumque immodici. Nimiis religionis Christianae infectator, perinde tamen, vt cruore abstineret; Marco Antonino non absimilis: quem etiam aemulari studebat.

IX. Post hunc IOVIANVS, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus electus est: commendatione patris, quam sua, militibus notior. Qui iam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, vno a

Per-

Persis atque altero proelio victus pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem fecit: inlatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita, quod ante eum annis mille centum et duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostrae, ita et apud Caudium, per Pontium Telesinum, et in Hispania apud Numantiam, et in Numidia sub iugum missae sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si foederis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset: sicut a Romanis, omnibus his bellis, quae commemoravi, factum est. Nam et Samnitibus, et Numantinis, et Numidis confestim bella illata sunt: neque pax rata fuit. Sed dum aemulum imperii veretur, intra Orientem residens, gloriae parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatae finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens. multi exanimatum opinantur nimia cruditate: inter coenandum enim epulis indulserat. alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis graue quiescentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas graui frigore adoleri multas iusserat. Decessit imperii mense septimo, quarto decimo Kalend. Martias: aetatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio et trigesimo anno. Ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter diuos relatus est.

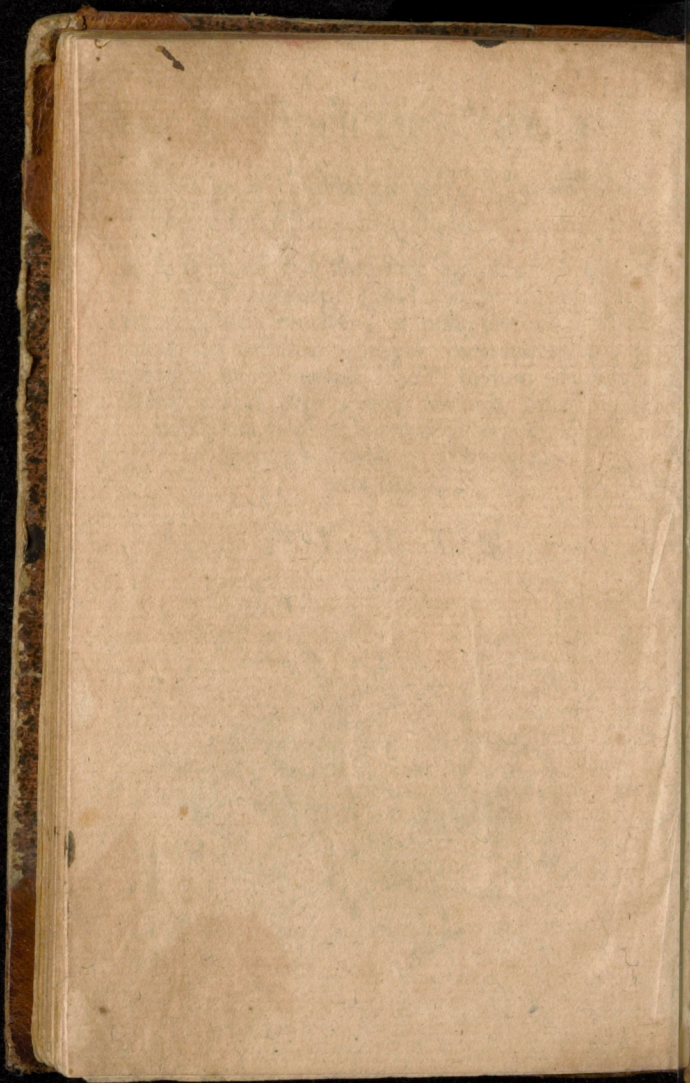
est. Nam et ciuilitati propior, et natura admodum liberalis fuit.

X. Is status erat Romanae rei, Iouiano eodem et Varroniano COSS. anno urbis conditae millesimo centesimo et nono decimo. Quia autem ad inclutos principes venerandosque peruentum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt, quae nunc non tam praetermittimus, quam ad maiorem scribendi diligentiam reseruamus.

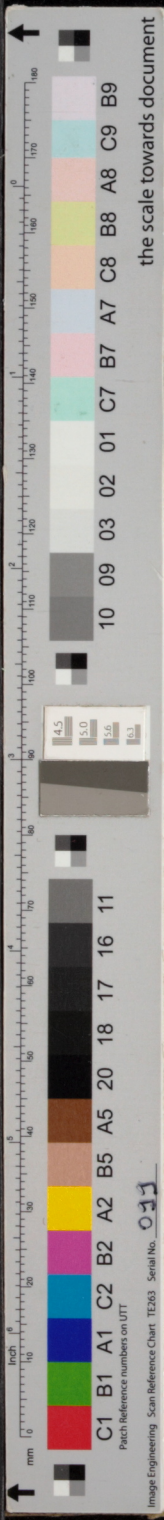
F I N I S.

Blank page with faint markings at the top left.

AP. XVI.

s autem propalam ferus,
tatem suam etiam vul-
hic naturae suae indul-
bus, etiam feuerioribus
um tamen ingrauescen-
Diocletianus moderan-
actor Herculio fuit, vt
rent, et stationem tuen-
iunioribusque manda-
temperauit, tamen vter-
imperii insigne mutatus,
Herculius Mediola-
tum, quem Romae ex
, pompa ferculorum il-
fororesque et liberi an-
ncefferunt tunc Salonas
Diocletianus priuatus
a Salonis est, praeclaro
te vsus, vt solus omni-
am imperium ex tanto
vitae statum ciuilitatem-
itur ei, quod nulli post
iuatus obisset, inter di-

2

LIBER